

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
speciální pedagogika

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Rozvoj komunikační schopnosti u dětí, znakování s kojenci a batolaty
Development of communication skills of children, signing with infant and
toddlers

Alžběta Poskočilová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Kateřina Hádková Ph.D.
Studijní program: Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika

2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Rozvoj komunikační schopnosti u dětí, znakování s kojenci a batolaty vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 19. 4. 2017

.....

podpis

Děkuji své vedoucí práce doc. PhDr. Kateřině Hádkové Ph.D za čas, který mi věnovala a za trpělivost jakou měla a především za rady a při psaní mé práce.

ANOTACE

Tématem této bakalářské práce bude rozvoj komunikace mezi dítětem a rodičem pomocí znakového “jazyka”. Teoretická část bude zaměřena na rozvoj komunikační schopnosti dítěte a vztahu mezi jeho okolím. Bude se zabývat různými druhy znakové komunikace v rodinách a také způsoby, kterými se znakovému programu učí, komparací způsobů výuky znakové řeči, stylu učení a rozvoje v České Republice a dalších zemích. Přínosem práce bude ucelený přehled těchto způsobů, včetně jejich původu a vhodnosti využití. Praktická část bude obsahovat zpracování dotazníků, které budou předloženy rodinám, které se svými dětmi znakování využívaly či se mu aktivně věnují. Cílem práce bude zjistit, zda má znakování s kojenci a batolaty vliv na rozvoj komunikační schopnosti a který systém je efektivní.

KLÍČOVÁ SLOVA

Znakování, Baby Signs, Znakování s miminky, komunikace, vývoj řeči

ANNOTATION

The topic of this bachelor thesis will be development of communication between parent and children with help of a sign "language". Theoretical part will be focused on a development of children's communication skills and relation with their environment. This thesis will look into various types of a sign communication in families and their methods of learning the sign programme, comparison of the sign language methods, ways of teaching and developing of the signing in Czech Republic and other countries. Contribution of the thesis will be complex summary of these methods, including their origins and suitability for use. Practical part will consist of giving a questionnaires to the families that used signing with their children in the past or still actively using it. The goal of thesis is to discover if the signing has any influence on development of the children's communication skills and which of the methods is more effective.

KEYWORDS

Signing, Baby Signs, Signing with infants, communication, development of speech

Obsah

Úvod	6
1 Vývoj řeči dítěte	7
1.1 Od narození do prvního roku života	7
1.2 Mezi prvním a druhým rokem života.....	10
1.3 Mezi druhým a třetím rokem života.....	11
2 Znakování se slyšícími dětmi	13
2.1 Komunikační systém „BabySigns“	18
2.2 Komunikační systém „Znakování s miminky“	25
2.3 Porovnání systému „BabySigns“ a „Znakování s miminky“	30
3 Vliv znakování na rozvoj komunikační schopnosti u dětí	39
3.1 Cíle výzkumu	40
3.2 Použité metody a charakteristika respondentů výzkumu.....	40
3.3 Analýza dotazníkového šetření	41
4 Závěr.....	61
5 Seznam použitých informačních zdrojů	64
6 Seznam příloh.....	68

Úvod

Bakalářská práce se bude věnovat rozvoji komunikační schopnosti dětí a zaměří se na znakování se slyšícími kojenci a batolaty. Je možné se dorozumět s dítětem dříve, než se naučí mluvit? Rodiče se stále snaží najít způsoby, jak se svým dítětem efektivněji a dříve komunikovat. Stále častěji se tak rozvíjejí nejrůznější přístupy a metody, pomocí kterých se rodiny snaží zapojit dítě do komunikace již od narození.

Jedním z takových přístupů je znakování se slyšícími dětmi. Jde o snahu dorozumět se s dětmi, přestože neumí mluvit a je pro ně problematické sdělit své potřeby slovy. Znakování je založené na gestech, mimice a znacích. Vychází z přirozeného pohybu a jde o vnímání multisenzoriální, dítě zapojuje různé smysly, pomocí kterých se učí poznávat a pojmenovávat věci okolo sebe.

První kapitola teoretické části této práce bude zaměřena na vývoj řeči dítěte. Bude rozdělena do tří podkapitol dle věku od narození do jednoho roku, od jednoho roku do dvou let a od dvou do tří let.

Druhá kapitola v této části se bude věnovat samotnému znakování. Bude rozdělena do tří podkapitol. První dvě budou zaměřené na dva vybrané znakovací systémy, které budou podrobně rozebrány z hlediska historie, metodologie a využití. Poslední podkapitola bude porovnávat tyto dva systémy v oblasti tvorby znaků a učení se znakům.

Třetí část, praktická bude zkoumat používání znakové komunikace. V této části se výzkumné šetření bude zabývat skupinou rodin s dětmi, které využívají buď metodu “BabySings” nebo “Znakování s miminky” nebo-li “Znakovou řeč pro slyšící batolata”. Bude se zaměřovat na slovní zásobu a první slova. Tedy zda má znakování vliv na rozvoj komunikace v této oblasti, což bude také stanovený cíl práce.

K tomuto porovnání bude využita dotazníková metoda, která bude obsahovat otázky na věk dětí, v kolika letech/měsících se naučily znakovat, v kolika měsících řekly první slovo a jakou mají aktivní slovní zásobu. Odpovědi budou zaneseny do tabulky a budou porovnány s průměrnou slovní zásobou dětí, které neznakují, uvedenou v Klinické logopedii (Škodová, Jedlička 2003). Porovnání ukáže, zda se cíl práce, že znakování má příznivý vliv na rozvoj dětské řeči, potvrdí či nikoli.

1 Vývoj řeči dítěte

V následující části je rozepsán vývoj dítěte ve třech obdobích - od narození do prvního roku, od jednoho roku do dvou let a od dvou do tří let. Vývoj pokračuje dále až do věku sedmi let, avšak tato práce se zaměřuje především na raný věk, proto není potřeba ho podrobněji rozepisovat. Vývoj řeči je u každého individuální a v průběhu může dojít k pozitivním i negativním změnám. Avšak žádné období nemůže být vynecháno. Lze pouze připustit různou časovou variabilitu. V ontogenezi řeči se mluví o určitých etapách, mezi nimiž nejsou pevně stanovené hranice, a tak se vzájemně překrývají. V jednotlivých publikacích se však setkáváme se značnou nejednotností v dělení stádií. Tak například Lechta (1991 in Lechta 2003, s. 32) rozdělil vývoj řeči na vývojové fáze, které je nejvhodnější použít při orientačním posouzení úrovně řeči. Jsou to fáze pragmatizace (do jednoho roku), sémantizace (od jednoho roku do dvou let), lexemizace (od dvou do tří let), gramatizace (od tří do čtyř let) a intelektualizace (po čtvrtém roce). Každá fáze vystihuje vrchol vývoje určitého procesu a aktivity.

Po narození, předtím, než dítě začne vyluzovat první smysluplné zvuky a než začne mluvit, prochází celou řadou přípravných období a předstupňů řeči, která nejsou časově oddělená. Vzájemně se prolínají či probíhají současně. Dle Sováka (1972, s. 43) jsou to: období křiku a období žvatlání. Následuje období rozumění řeči a vývoje vlastní řeči, kam řadí postupná, na sebe navazující stadia - stadium emocionálně volní, stadium asociačně reprodukční, stadium logických pojmů a intelektualizace řeči.

Lze tedy konstatovat, že stadia vývoje řeči se obecně dají rozdělit na dvě hlavní fáze, a to preverbální fázi a verbální fázi (Allen; Marotz 2005, s. 33). V této práci je vývoj rozdělen orientačně dle Lechty.

1.1 Od narození do prvního roku života

Prenatální vývoj plodu je zakončen porodem. Klenková (2006) poukazuje na předverbální projevy dítěte již v průběhu prenatálního vývoje. Jde o tzv. nitroděložní kvílení, polykací pohyby nebo cucání palce. Citová vazba mezi matkou a dítětem, která se vytvářela v průběhu celého těhotenství, je základem pro rozvíjející se komunikaci. Po narození nastává období křiku, je to neutrální zvukový projev. Až kolem šestého týdne začíná dítě křik využívat jako prostředek komunikace k vyjádření libosti či nelibosti. Lze tedy brzy rozeznat, z jakého důvodu dítě pláče. Dítě je schopno měnit intenzitu hlasu, díky které je pak snáze rozlišitelné,

zda dítě brečí kvůli pocitu hladu, nebo touží po společnosti. Pokud je křik výrazný a pronikavý s tvrdým začátkem, většinou to značí nekomfortnost, odpor nebo bolest dítěte. Měkké hlasové začátky, které se označují jako broukání, vydává dítě pokud je spokojené. Tím začíná základ komunikace mezi dítětem a rodičem. Kojenec je již v šesti týdnech schopný dát najevo své pocity. Společně s tímto obdobím, kterému se říká broukání, nastává i období žvatlání. Kojení se dá považovat za základ komunikace mezi matkou a dítětem, a to nejen jako základ citové vazby. Dítě při sání využívá a stimuluje své ústní svaly, což má velký význam pro artikulaci. Při používání mlavidel dítě rozšiřuje rozmanitost zvuků, což také souvisí se změnami v utváření rezonančních dutin, ústní dutiny a dutiny hltanové. Tzv. pudové žvatlání probíhá u dítěte při sání i polykání, aniž by přijímalo potravu, tvoří hlas a vytváří první hlásky a prefonémy. Také jinak nazývané dětské zvučky. Jde spíše o hru kojence s mlividly. Tuto činnost si samo neuvědomuje, je prováděna pudově bez jakéhokoli úmyslu. Na základě reakcí rodičů je pak dítě dále motivováno ke komunikaci.

Dítě je už od narození schopno rozlišit lidský hlas od jiných zvuků a dokáže ho zaujmout. Také je schopno rozpoznat hlas matky, pokud na dítě matka promlouvá, aniž by ho držela v náručí, otočí hlavu za zvukem řeči nebo reaguje pohybem očí.

Přibližně od šestého měsíce se žvatlání dítěte začíná diferencovat. Již není tak náhodné a začíná se více podobat hláskám jazyka. Je to dané také tím, že dítě začíná pozorovat rodiče a jeho pohyby mlavidel. Dokáže tak používat zrakovou kontrolu, všímá si, jak se rty pohybují. Také v tomto období zapojuje více sluchovou kontrolu, poslouchá melodii hlasu a rytmus řeči. Toto období se označuje za žvatlání napodobivé. Nejdříve napodobuje melodii pak výšku a další modulační faktory řeči a vnímání emočního zbarvení řeči (Peutelschmiedová, A. 2005). Reaguje na opakování říkanek a chytá se rytmu. Děti mají velmi rády pravidelný rytmus a to i ve starším věku. Okolo pěti a osmi let si libují v opakování říkanek, vytváření rýmů a mají rády jejich rytmus. Dítě v období napodobivého žvatlání rozpoznává ve větách slova, která dříve slyšelo samostatně. Zaujme ho výrazná mimika a intonace. Pokud rodiče po dítěti zvuky opakují a nabízí mu širší škálu zvuků, povzbuzují ho tak k další komunikaci a chuti k mluvení. Během období napodobivého žvatlání, kdy dítě opakuje slabiky, je schopno jejich opakováním vytvořit jednoduché dvojslabičné slovo. Například opakování slabiky “*ba-ba-ba*” vznikne slovo “*bába*”. Dítě velmi rádo opakuje své zvuky a zvuky z okolí, což znamená také opakování slabik. Proto jsou první dětská slova zdvojením slabiky (*mama, baba, papa, koko atd.*). Ovšem dítě v tomto věku ještě není schopno přiřadit k pojmu osobu a nerozumí tak významu slova.

Jeho reakce nejsou tedy na slova ale na melodii, gesta a mimiku. *“Období záměrné komunikace je typické rozvojem komunikace pomocí gest. Je pro dítě důležité používání gest podporovat.”* (Hornáková, K., Kapalková, S., Mikulajková, M., 2009, s. 65) Rodič by měl při komunikaci s dítětem používat gesta, která budou vzorem a pomáhají porozumění řeči (otevřená náruč, přikývnutí, ukazování). To se mění okolo desátého měsíce, kdy dítě začíná rozumět řeči, avšak ta musí být doplněna mimikou. Slova a jejich konkrétní významy se musí dítěti stále opakovat. Tím se také rozvíjí logické myšlení. Dítě získává bohatou pasivní slovní zásobu, přesto že je samo schopno vyprodukovat jen malé množství slov.

Sémantická složka řeči se v tomto období rozvíjí rychle a slovní zásoba je okolo 70 až 300 slov. Dětský slovník má dvě složky - pasivní slovník, kde jsou slova, kterým dítě rozumí a chápe jejich význam - aktivní slovník, který obsahuje slova, která aktivně používá (Vágnerová, 2005).

Dítě je schopno rozumět jednoduchým pojmům jako jsou například “ne”, “tytyty”, “pápá”. Pokud dospělý řekne “pápá” a dítě ještě není schopno slovo samo vyslovit, využívá pohybu rukou. Reakci dítěte vyvolá melodie řeči, gesta a mimika. Přestože dítě nerozumí konkrétnímu významu slov, reaguje na motorickou aktivitu a spojuje si slyšené s určitou situací nebo osobou (Klenková, 2006).

Okolo dvanáctého měsíce života dítěte končí předřečový vývoj a začíná vývoj vlastní řeči. Dítě se začíná aktivně zapojovat do komunikace ve svém okolí a může věci a události ovlivňovat.

Lechta (1995) rozdělil vývoj řeči na vývojové fáze, které je vhodné použít při orientačním posuzování úrovně řeči. Toto období narození do jednoho roku nazývá pragmatizace.

Celý vývoj řeči není samostatně se vyvíjející schopnost. Je závislý na dalších dovednostech a schopnostech dítěte. Úzce souvisí s psychomotorickým vývojem a s množstvím podnětů, které jsou dítěti nabízeny. Je důležité na dítě stále mluvit a nabízet mu širokou škálu zvuků a slov. Je potřeba na dítě mluvit klidně a zřetelně. Avšak je velmi důležité vyvarovat se šišlání na děti, protože mají schopnost velmi dobře napodobovat, a pokud bychom na dítě šišlali, mohli bychom vytvořit základ pro řečovou poruchu.

1.2 Mezi prvním a druhým rokem života

V prvním roce života dítěte končí předřečové období a dítě se dostává do věku, kdy je schopno říci svá první slova. Jedná se o slova, která jsou nenáročná na artikulaci a která se bezprostředně týkají dítěte. Často jsou to citoslovce *haf, bum, pá* a mnohá další. Všechna taková slova, která je dítě schopno vyslovit, jsou jednoslabičná. Jejich opakováním pak dítě vytváří slova dvou a víceslabičná - *pápá, máma, táta, bába, títú* apod. Jednoduché věty a vlastní myšlenky dítě vytváří právě opakováním slabik a skládáním těchto jednoduchých dvojslabičných slov za sebe. Citoslovce nebo jednoduché jedno či dvojslabičné slovo může v podání dítěte znamenat celou oznamovací nebo tázací větu. Rozdíl závisí na intonaci, melodii hlasu, situaci a mimice. Pokud dítě řekne "haf", s ohledem na kontext je možné situaci vyhodnotit tak, že dítě vidí psa. Také to může znamenat, že dítě poukazuje na to, že psa pouze slyší. Dalším možným vysvětlením, pokud psa vidíme, by mohlo být, že slovo "haf" značí touhu dítěte psa pohladit. Postupně začíná dítě tvořit delší věty, ve kterých stále nahrazuje některá slova citoslovci. Jako v začátcích mluvení i nadále dítě napodobuje, mění se však charakter toho, co je napodobováno. V období napodobivého žvatlání to byla melodie a rytmus, nyní napodobuje slovosled a gramatiku. Protože ještě nerozumí skloňování a často komolí a vymýšlí si nová slova, dochází také k analogii (Pusu dám maminkovi (tatínkovi)). V tomto období o sobě dítě často hovoří ve třetí osobě, například "Honzík ham" (Kuric 2001). Postupně začíná rozumět rozdílů mezi první a třetí osobou a používání přivlastňovacích zájmen. Záhy rozpoznává rozdíl mezi já a ty a s tím souvisí i čas, kdy dítě velmi často říká na vše "ne".

Pokud se s dítětem mluví, podporuje se v komunikaci a v množství slyšených slov, bývá jeho slovní zásoba ve druhém roce života okolo 100 slov (Bezděková Kycltová 2014). Oproti tomu Škodová a Jedlička (2003) uvádí, že dítě rozumí přibližně 300 slovům a aktivně užívá slov 50.

Je důležité neporovnávat děti striktně. Každé dítě se vyvíjí jiným způsobem. Záleží na spoustě okolností a vývoj řeči je především součástí komplexního vývoje dítěte, a proto je většina podobných údajů pouze orientačních. Je obecně známo, že například u chlapců se řeč vyvíjí pomaleji a není proto třeba se znepokojovat počtem slov. Řečový vývoj jde ruku v ruce s vývojem motorických funkcí a psychických funkcí. Odborně jde o psychomotorický vývoj. Kdykoli dojde k posunu v motorickém vývoji, změna je patrná i ve vývoji řeči. Právě mezi prvním a druhým rokem dítěte dochází k prudkému rozvoji pohybových schopností, jde o hrubou a jemnou motoriku. Samotná chůze a manipulace s věcmi má velký vliv na rozvoj

rozumových schopností dítěte a s tím souvisí i rozvoj řeči jako takové. S řečí také úzce souvisí rozvoj sluchu a zraku. Při rozvoji sluchového vnímání se rozvíjí schopnost rozlišovat a vnímat kvalitu jednotlivých zvuků. Jde o tzv. percepční diferenciaci - schopnost rozlišovat hlásky. U zrakové percepce se rozvíjí schopnost rozeznat změny tvaru úst a pohybu mluvidel. To je důležité při pohyblivosti vlastních artikulačních orgánů.

Okolo dvou let se dítě při poslechu hudby pohybuje do rytmu, zpívá a vokalizuje, “hraje” na různé předměty. Během celé doby je potřeba dítěti dávat dostatek podnětů, hlasových a zvukových vjemů a poskytovat mu značné množství mluvené řeči. Dítě již lidské řeči rozumí a snaží se ji napodobovat a komunikovat artikulovanou řečí. Namísto pouštění televize, přehrávačů a dalších zvukových technologií je vhodné na dítě mluvit, vyprávět mu a zpívat mu. Nemusí to být ani písničky, stačí když se na dítě vokalizuje. Má vjem ze slyšeného a vidí pohyby úst, které napodobuje. Aby byly dítěti nabízeny zvuky po celý den, stačí komentovat činnosti, které se s dítětem provádí při koupání, u jídla či u hraní, komentovat co dělá dospělý a co dítě. Je dobré dávat podnět k mluvení, klást otázky a zároveň nabízet dítěti odpovědi na otázky. Řeči se není možné učit drilem, způsobem *řekni*. Dítě se učí, pokud se baví, proto je důležité ho nenutit. Tím se v dítěti vzbudí odpor a nechuť ke komunikaci. Vhodnou příležitostí je prohlížení knížek a dětských obrázkových leporel. Pokud ještě dítě neumí všechna slova, mluví dospělý a dává dítěti na výběr z různých slov, která také doplňuje citoslovci. Tím rozvíjí i porozumění a sluchovou percepce. Pro rozvoj řeči jsou vhodné rytmizační hry s říkankami, například kutálení, které se komentuje slovem “kutululů” a házení doprovázené citoslovcem “hop”. Podobných her, u kterých se využívají doprovodná slova, je nepřeberné množství a záleží pouze na fantazii rodičů. Pomocí těchto a podobných her dítě zařazuje do svého slovníku další nová slova.

1.3 Mezi druhým a třetím rokem života

Ve věku mezi druhým a třetím rokem života by se dětská řeč měla zkvalitňovat na všech úrovních - gramatické, lexikální, zvukové a pragmatické. V tomto věku je už dítě schopné se dorozumět se svým okolím a užívá aktivně řeč. Má již poměrně bohatou slovní zásobu, která činí okolo 400 slov (Bezděková Kyclová 2014). Škodová, Jedlička a kol. v *Klinické logopedii* (2003) uvádí, že dítě rozumí přibližně 500 slovům a užívá 200 srozumitelných slov. Během tohoto období začíná mít dítě zájem o komunikaci a začíná pracovat se správnými gramatickými tvary. To se týká zejména skloňování a používání jednotného a množného čísla.

Avšak slovosled stále není bezchybný a dítě dává na první pozici slovo, kterému přiřkládá největší význam.

Mezi slova podstatná, slovesa a citoslovce začíná zapojovat i slova přídavná a zájmena. Je schopné odpovídat na otázky *Kde?* a *Kdo?* a co dítě nebo někdo jiný dělá. Rovněž nastává čas, kdy dítě pokládá otázky *Co to je?* a případně navazuje rodiči obávanými otázkami *Proč?* (Allen, Marotz 2005). Dává tím také najevo zájem o okolní svět a touhu po komunikaci. Je to také způsob, jakým dítě navazuje kontakt a začíná rozhovor.

Před třetím rokem by dítě mělo zvládnout vyslovit většinu hlásek fonetického systému. Mezi samohláskami: A, E, I, O, U, AU a OU a u souhlásek: P, B, M, V, F, V, T, D, N, K, G, J, H, CH, Ť, Ď, Ň a slabiky BĚ, PĚ, VĚ, MĚ (Bezděková - Kyclová 2014).

Čím častěji se dítě aktivně účastní komunikace, tím větší získává zkušenosti a zpětnou vazbu. Při konverzaci si upravuje artikulaci a gramatické chyby. Děti v těchto letech napodobují mluvu rodičů co se týče intonace a výběru použitých slov. Často pak vznikají nesmyslně zajímavé věty, které si rodiče velmi dlouho pamatují. Tento věk je také dle Lechty (1995) nazýván obdobím lexémizace. Případné nedostatky jsou zatím stále brány jako fyziologické, jsou běžnou součástí vývoje. Pokud se řeč nevyvíjí správným tempem, dá se hovořit o prodloužené fyziologické nemluvnosti, kdy se řeč teprve rozvíjí. Dítě má nedostatky v artikulaci, která ovlivňuje srozumitelnost mluveného projevu. Také slovní zásoba se rozšiřuje pomaleji a je velmi chudá, proto nedochází k procvičování artikulace a četným gramatickým chybám. K dorozumění s okolím dítě využívá výraznou podporu gest a mimiky, díky kterým je schopno vykompenzovat nedostatky. Rozvoj řeči ovlivňuje i rozvoj dalších schopností, například vývoj myšlení. Dítě se zlepšuje v rytmu, který nyní dovede udržet a je schopné doplnit správné verše do básniček, písniček a říkanek, které zvládne později přednést. Umí pojmenovat obrázky, děje a činnosti a dokáže přiřadit správně dvojice věcí. Vývoj se ovšem také mění v motorice, kde se zlepšuje v koordinaci (běh vpřed i vzad, skákání snožmo, chůze po špičkách a patách, stoj na jedné noze, kopání a házení míče). I jemná motorika zaznamenává pokrok například při práci s nůžkami a při kreslení, kde je dítě schopné kopírovat jednoduché linie (Bezděková Kyclová 2014).

2 Znakování se slyšícími dětmi

V následující kapitole jsou popsány různé směry a metody znakování se slyšícími dětmi. Je zde zmíněno využití znakování u dětí s postižením a dále hlouběji rozepsány dvě metody, které jsou pro tuto práci stěžejní. A tou je metoda „BabySigns” a „Znakování s miminky”.

Tato práce se tedy věnuje rozvoji komunikační schopností u dětí a zaměřuje se na znakování se slyšícími kojenci a batolaty. Rodiče se stále snaží najít způsoby, jak se svým dítětem efektivněji a dříve komunikovat. Stále častěji se tak rozvíjejí nejrůznější přístupy a metody, pomocí kterých se rodiny snaží zapojit dítě do komunikace již od narození. Jedním z takových přístupů je znakování se slyšícími dětmi. Jde o snahu dorozumět se s dětmi, přestože neumí mluvit, a je pro ně problematické sdělit své potřeby slovy. Znakování je založené na gestech, mimice a znacích. Vychází z přirozeného pohybu a jde o vnímání multisenzoriální, dítě zapojuje různé smysly, pomocí kterých se učí poznávat a pojmenovávat věci okolo sebe. Při znakování dítě kombinuje jemnou i hrubou motoriku, vnímá pomocí doteků, zraku, sluchu i čichu.

V České republice jsou v současné době rozšířené dva přístupy ke znakování s nemluvnaty. Jedním z nich je metoda „Baby Signs” od amerických profesorek Dr. Linda Acredolo a Dr. Susan Goodwyn. Tyto autorky začaly rozvíjet svůj program v roce 1980, tím také ovlivnily své okolí, a i další profesoři, pedagogové a jiní lidé začali s podobnými výzkumy a technikami. Od tohoto roku již lze v Americe najít několik dalších výzkumů, publikovaných knih a metod. Rodina, která se chce věnovat komunikaci s nemluvnětem, si tak může vybrat ze širší nabídky přístupů tu metodu, která jí nejlépe vyhovuje. V České republice je situace trochu odlišná. Začátky znakování zde byly pomalejší, ale přesto si tu metoda „Baby signs” od roku 2008 našla své místo. Lektori z programu „Baby signs” pořádají semináře a kurzy s nejrůznějšími tématy. Můžeme najít například kurz znakování se zpěvem a hrou, rozvoj dovedností nebo i kurz znakové angličtiny. A to vše pro děti, které nám zatím nedokáží říci ani své jméno.

Další přístup, který navázal na metodu “Baby signs” byl vytvořen Mgr. Terezií Vasilovčik - Šustovou. Jako metoda předchozí i tato je založena na přirozených gestech, avšak metoda „Znakování s miminky” vyvinuta českou autorkou se snaží vycházet i z našeho, českého kulturního a jazykového prostředí. Mgr. Terezie Vasilovčik - Šustová a její kolegové vedou kurzy a semináře například na téma: Dětská hra, či Každé dítě potřebuje znát své hranice.

Český jazyk je velice bohatý a některá slova jsou náročná na výslovnost, díky znakování má dítě možnost vyjádřit i tato složitější slova dříve, než se naučí plně ovládat artikulační orgán.

Znakování s dětmi není dalším jazykem, který se dítě učí, nejde tedy o metodu bilingvální výchovy. Znakování by se spíše dalo zařadit mezi alternativní a augmentativní prostředky komunikace. Nemá nahradit mluvenou řeč, ale jen přechodně využít gest a mimiky k dorozumění.

I novorozenci mají snahu se svým okolím komunikovat. Dříve než přijdou na svět, vnímají hlas matky a lidskou řeč již v děloze. Po narození dokáží odlišit hlas od okolních zvuků a na ten reagovat. Nejdůležitější je zatím pro dítě tělesný kontakt, přesto se snaží o sdílení svých pocitů a to křikem, který je zpočátku neutrální a reflexní. V průběhu prvního půl roku života se tento nediferencovaný křik začíná měnit, a okolí je tak schopné rozlišit, jestli dítě pláče proto, aby na sebe upoutalo pozornost a mělo tělesný kontakt, nebo je křik signálem nouze, že není něco v pořádku.

To, že dítě zatím neumí mluvit neznamena, že nevnímá svět okolo sebe a nemá potřebu kontaktovat své okolí. Děti jsou zvědavé a rády objevují svět. Nejprve pouze očima a pohyby hlavy vše pozorují. Postupně se naučí lézt a věci, které je zajímají si prohlédnou zblízka a prozkoumají smysly, které jim o předmětu poskytnou co nejvíce informací. Především využívají svá ústa. Přestože jsou pro nás ústa primárně prostředek k orální řeči a komunikaci, pro novorozence a batolata je to způsob jak poznat okolní svět. Proto i ruce jim mohou sloužit jako prostředek komunikace po dobu, než se naučí ovládat hlasové ústrojí a říkat první slova a věty. Motorika je úzce spojena s vývojem řeči. Instinktivně učíme batolata gesta a jednoduché pohyby, kterými odpovídají na naše otázky. Například pokud se maminka zeptá: „Jak jsi veliký?“, zvedne dítěti ruce nad hlavu a tento pohyb doplňuje slovy: „Tááák veliký.“ Většina rodičů si ani neuvědomí, že již takovéto jednoduché pohyby jsou důležitým bodem pro dětskou komunikaci. Malé děti využívají svých rukou jako dospělý využívají slova. Stačí, když dětský prstík ukáže na věc, kterou vidí a rázem může začít rozhovor. Většinou je to tedy monolog, ale postupem času se mění. Když dítě ukáže například na ulici na psa. Rodiče hned reagují, řeknou, že je to pejsek, popisují jak vypadá, co má na sobě a kam asi jde apod. a dítě se zájmem poslouchá. Pokud doplníme popis pejska znaky, můžeme ukázat na uši, dítě si lépe slovo zapamatuje a pokud opět potkáme pejska, dítě už si samo sahá na ouška.

Jak je známo, děti mají velkou radost z pohybu a z interakce s dalšími lidmi. Znakování jim dopřává obojí zároveň. Využívají motoriky rukou a mimiky obličeje a zároveň tak komunikují a učí se.

Děti často bývají plačtivé a smutné, když se snaží svému okolí něco sdělit a nikdo jim nerozumí. Tyto metody jsou nápomocné právě při zmírnění dětské frustrace a stresu z nedorozumění se. Pomocí jednoduchých gest, které jsou schopné zvládnou i batolata, tak mohou říct po čem touží, co je trápí, nebo se jen podělit o své zážitky. Pokud ještě neumí mluvit, hledají k tomu jiný způsob, začínající ukazováním. Samy často vymýšlí pohyby, kterými by označily věc, jakou mají na mysli. K dorozumění jim pomáhá, pokud i rodiče chápou a umí použít gesto, znak, který dítě provede. Z toho důvodu, pečovatelům a rodičům pomáhají odborníci, kteří již vytvořili malé slovníky znakové řeči pro děti a snaží se tím zlehčit komunikaci mezi rodiči a jejich dětmi. Prvopočátkem je oční kontakt dítěte s věcí. I pohybem očí dítě komunikuje, a to jak se dále v řeči rozvíjí záleží i na přístupu okolí k dítěti a na reakcích na tyto první snahy o komunikaci. Podle toho jakým způsobem reaguje dospělý člověk na dětský projev, a jak ho dále v komunikaci podporuje, se dítě vyvíjí.

Dle Lechty (2011) lze vývoj řeči stimulovat přímo nebo nepřímo (např. prostřednictvím působení na zrakové vnímání dítěte apod.). Prostředkem stimulace často bývají experimentace a imitace (v případě imitace dospělý napodobuje dítě a nápodobu rozšíří o další prvky, které předává dítěti, tím ho přivádí k opakované imitaci a dalšímu učení se).

Pokud chce dospělý promluvit na dítě, snaží se zaujmout jeho pozornost. Ne vždy se to však daří, proto se většinou obrací na pomoc k neverbální komunikaci. Využitím gest, která doprovází slova, lze lépe přimět dítě, aby dospělému věnovalo pozornost. Nejde jen o gesta, která nemají význam (mávnutí či bezvýznamné pohyby rukou), ale zejména o pohyb, který může zastoupit slovo. Gesto, které vyjadřuje slova.

První komunikační reakcí dítěte je navázání očního kontaktu. Pohledy umí být velmi výmluvné a brzy je možné rozeznat různé druhy pohledů. Pokud se dítě dívá na předmět krátce, je možné, že má v úmyslu se k předmětu přiblížit. Když se dívá na danou věc dlouze, očekává nějakou další interakci ze strany rodičů. Ti mohou předmět dítěti podat, nebo o něm více mluvit.

Později se dítě s okolím snaží dorozumět pomocí ukazování na předměty. I toto gesto se děti naučily nápodobou a využívají ho k další komunikaci. U natažené ruky malého dítěte lze vypožorovat jeho záměr. Je možné určit, zda se snaží pouze upoutat pozornost nebo zda má v úmyslu po věci sáhnout. Později si dítě osvojuje i další jednoduché pohyby, jako jsou "pápá" nebo kývání hlavou na souhlas a nesouhlas.

Jak již bylo zmíněno výše, děti rády objevují své okolí a snaží se o poznání se svými blízkými podělit pomocí pohybu a gest.

Doktorky Linda Acredolo a Susan Goodwyn shromáždily tyto pohyby a gesta dohromady, přidaly k nim několik dalších, které společně s dětmi vytvořily a daly tak základ novému komunikačnímu systému pro slyšící děti, který má, především dětem, pomoci v dorozumění se s dospělými osobami.

Ke konci 20. století pozorovaly obě ženy své děti a učinily několik výzkumů, jejichž výsledky publikovaly v odborných článcích. Nyní je znakování s dětmi ve světě využíváno již přes dvacet let. Profesorky Goodwyn a Acredolo vytvořily na základě vlastních výzkumů slovník znakového jazyka pro slyšící batolata a jejich rodiny. Tento komunikační systém nazvaly „BabySigns”. Slovník, který vytvořily, slouží i jako inspirace pro rodiče. Nejde jen o to naučit se dané znaky, ale také pozorovat dítě a z jeho pohybů vytvářet znaky, které se mu lehce ukazují a dokáží se jejich pomocí vyjádřit.

System „BabySigns” se v Americe rozšířil a vzniklo několik obdobných programů. Avšak po porovnání lze zjistit, že většina těchto programů vychází ze stejného systému, a to „BabySigns”. Liší se pouze v různé míře využití amerického znakového jazyka (ASL). Stacy A. Thompsonová ve své knize „*Teach your tot to Sign,*” tento jazyk nadřazuje dalším způsobům znakování a uvádí pro to několik důvodů:

Prvním důvodem je, že ASL je tradiční způsob komunikace pomocí znaků. Není tedy potřeba vytvářet znaky nové. Dalším důvodem je, že pokud dospělí zapomenou nějaký znak, který byl použit, je mnohem jednodušší se ho dopátrat, a nedojde k záměně či vytvoření více znaků pro stejný předmět. Třetím důvodem, který Thompsonová uvádí, je, že pokud by se děti učily podle systému ASL, mohly by se v budoucnu či při setkání s jinými dětmi, mezi sebou snáze domluvit. Používaly by stejné znaky a nestalo by se, že by si vzájemně nerozuměly. Čtvrtým důvodem je fakt, že v USA jsou neslyšící děti oddělovány od ostatních. Jestliže by se tedy dítě naučilo používat ASL, mohlo by tak komunikovat i s dětmi neslyšícími.

Pokud by všichni vzali na zřetel tyto důvody, a učili své dítě znakový jazyk jako takový, je nutné si uvědomit, jak dlouho by trvalo, než by se dítě potřebné znaky a gramatiku naučilo. Mnoho znaků je náročných na dětskou motoriku, která v raném věku není natolik vyvinuta, aby byly schopné ukázat i složitější znaky. Proto je systém „BabySigns” upravený tak, že vychází z motorické schopnosti dětí, z gest a pohybů, které jsou dětem schopné zvládnout.

Další přístup, který také vznikl v USA je dle Diane Ryanové, která se snaží o rozšíření působnosti komunikačního systému znakování i na pole speciální pedagogiky. Ve své knize „*The Complete Idiot’s Guide to Baby Sign Language*” (2006) uvádí: „*Using sign language with*

children with Down Syndrome capitalizes on their visual strengths rather than trying to improve upon their weaknesses. Children gain confidence and are less frustrated. Does verbal language take a back seat to sign language? Not at all. It's just another way of getting there. When children with Down Syndrome are taught visually, auditory weakness also strengthens and speech gradually improves.” (Při používání znakového jazyka u dětí s Downovým syndromem se využívá jejich zrakové schopnosti namísto zlepšování jejich slabostí. Děti získají sebevědomí a jsou méně frustrované. Dostane se verbální komunikace do pozadí za znakový jazyk? Vůbec ne. Je to jen další způsob, jak řeč rozvinout. Když se děti s Downovým syndromem učí vizuálně, i sluchové vnímání se lepší a rozvíjí se řeč). Znakování se slyšícími dětmi by se dalo využít nejen u postižených dětí jako například u dětí s Downovým syndromem, ale také u dětí s jiným znevýhodněním. Například u dětí s poruchou autistického spektra, které mají obtíže s porozuměním různým významům, souvislostem a myšlenkám vyjádřených slovy. Znakování u takovýchto dětí by pak bylo přínosné pro pochopení mimiky v komunikaci a k většímu využití gest a pohybů. Zároveň by dítě snadněji chápalo význam slov, událostí, myšlenek a souvislostí. Měly by menší potíže s vyjádřením a pochopením vlastních pocitů a komunikace by pro ně byla přirozenější. Další možností, kde by se dalo využít takového či podobného systému komunikace, je používat znakování u dětí s ADHD. Při využívání tohoto komunikačního systému by dítě zapojovalo i pohyby těla a udrželo by tak lépe (déle) pozornost.

Mimo USA se znakování rozšířilo i u nás v České Republice. Nejen že se zde učí program „BabySigns” s lektorkami, které prošly školením, ale také se zde vyvinul nový přístup „Znakování s miminky”. Autorkou toho systému je Mgr. Vasilovčík-Šustová, která vydala knihu *Jak se domluvit s kojencem a batoletem*. I tento systém vychází z Americké studie a programu „BabySigns”. Využívá přejímání znaků od útlého věku, kdy dítě ještě není schopno spojit znaky s úmyslem někoho ovlivnit, ale zároveň se tak připraví na používání pohybu rukou v dalších měsících.

Mezi další systémy, které jsou u nás v rámci znakování s nemluvnaty nabízeny, patří například „miminkovština”. Na internetových stránkách www.miminkovstina.cz autorka píše, že se s programem seznámila v Austrálii, přesto je tento program velmi blízký pojetí Vasilovčík - Šustové. A to především intuitivností ve znakování. Tento program není v této práci více obsažen, jelikož ho nelze brát jako validní, vzhledem k tomu, že není možné zjistit celé jméno autorky. Další program, který lze k tomuto tématu řadit, je program „znakující batole”. Ani tento systém nelze považovat za „autorský”. Autorka absolvovala kurz „BabySigns”, na

kterém získala akreditaci a její vlastní systém “znakující batole” je spíše drobnou obměnou, protože jí byla výuka metody “BabySigns” zakázána.

Shrnutí

V současné době existuje velké množství různých komunikačních systémů založených na znakování s dětmi. V této práci jsou zmíněny pouze některé, a pro podrobnější popis jsou vybrány pouze ty základní z nich, které jsou pro tuto práci stěžejní. V další kapitole jsou popsány důkladněji první komunikační systém v USA - “BabySigns” a první komunikační systém v ČR - “Znakování s miminky”.

2.1 Komunikační systém „BabySigns”

Program “BabySigns” byl vytvořen profesorkami psychologie na Kalifornské Univerzitě, doktorkou Lindou Acredolo a Susan Goodwyn. Vše vzniklo díky dceři Dr. Lindy Acredolo, které bylo dvanáct měsíců, když si její matka uvědomila, že ukazování prstíkem na věci, mimika a jednoduché opakované pohyby, slouží její dceři Kate jako komunikační prostředek. Uvědomila si, že díky těmto maličkostem, je schopna se se svou dcerou dorozumět. Začala proto zkoumat jaké různé pomůcky při komunikaci malé děti využívají. Prvním impulsem k celému výzkumu bylo, když dcera Kate opakovaně čichala a poté ukazovala na květinu. Následující dny sledovala jak její dcera označuje další věci ve svém okolí. Z jednoduchých písniček s ukazováním si vypůjčila pár pohybů, které přiřadila jednotlivým věcem, např. spojené palce s ukazováčky označovaly pavouka (tento znak se objevuje v písničce “Itsy Bitsy Spider” - “Malý pavouček”). Společně s Dr. Susan Goodwyn následně daly dohromady okolo 30 znaků, které malá Kate používala. Všimly si, že dcerce dělá obrovskou radost, když jí rodiče rozumí, na její gesta reagují a rozvíjejí tak konverzaci. V 80. letech 20. století doktorky společně publikovaly první odborný článek o Kate.

Susan Goodwyn i Linda Acredolo se začaly zajímat o schopnost dětí komunikovat již v raném věku. Bohužel do té doby, než ony samy začaly publikovat a dělat výzkumy, nic z této oblasti neexistovalo. Rozhodly se uskutečnit první výzkum, kterým chtěly zjistit, jak jsou na tom další děti. Zda se pokouší komunikovat pomocí gest a znaků, či jakkoli jinak. Do výzkumu zapojily přes sto rodin s dětmi, které byly stejně staré. O zaštitění při výzkumu požádaly Národní institut zdraví, který celý výzkum také sponzoroval. Rodiny byly rozděleny do dvou skupin, jedna skupina s dětmi nepoužívala znakování v komunikaci, zatímco druhá část ano.

Bylo důležité, aby žádná rodina na počátku a během výzkumu nebyla zvýhodněna, či naopak. Charakteristika rodin byla: stejné pohlaví dítěte a jeho pořadí v rodině, vzdělání rodičů a výše příjmu a mimo jiné také braly profesorky ohled na snahu rodičů s dítětem komunikovat.

Rodiny s dětmi chodily pravidelně na jazykové testy, kde vyhodnocovaly porozumění řeči, schopnost řeč používat, schopnost utvářet slovní spojení a vývoj inteligence. Děti byly hodnoceny ve věku jedenácti, patnácti, devatenácti, dvaceti čtyř, třiceti a třiceti šesti měsíců. Z těchto testů bylo zjištěno, že děti, se kterými rodiče znakovaly, měly oproti ostatním dětem až tří měsíční náskok, sestavovaly delší věty a ve vývoji byly téměř o celý rok napřed již ve věku 47 měsíců.

Poté co doktorky dokázaly, že znakování s dětmi je významné v komunikaci a ve vývoji řeči, začaly zkoumat, zda má znakování vliv na vývoj dítěte i v dalších letech a zda přináší pro jejich rozvoj přínos i přes to, že znakování přestanou používat. Proto se rozhodly zkontaktovat opět rodiny, které se účastnily prvního výzkumu. Děti podrobily testu inteligence nazývaný Wechsler Intelligence Scale of Children-III¹ (nejčastějším testem využívaným pro měření inteligence u dětí), který vyhodnotil jejich jazykový a intelektuální vývoj. Velmi zajímavým a příznivým výsledkem bylo, že děti, se kterými rodiče využívali v komunikaci znakování, měly výsledky stále ještě vyšší oproti skupině neznakujících dětí. Je možné tedy říci, že znakování s dětmi v raném věku napomáhá rozvoji v komunikaci a kognitivních procesech dítěte a má pozitivní vliv na celkový dětský vývoj.

Na základě těchto výzkumů profesorky vydaly několik dalších publikací a slovníků dětské znakové řeči, například: *Dětská znaková řeč: Jak se dorozumět se svým dítětem dříve, než se naučí mluvit (BabySigns: How to Talk with Your Baby Before Your Baby Can Talk)* nebo *Moje první znakování (My First BabySigns)*.

Susan Goodwyn a Linda Acredolo (*Znaková řeč pro batolata, 2007*) uvádí čtyři důvody proč je znakování prospěšné:

Přiměje rodiče, aby častěji mluvili

Děti se učí tím, že pozorují a opakuji. Pokud by rodiče na dítě nemluvili, neosvojilo by si pohyby mluvidel ani slyšené. Pokud se s dítětem začne znakovat, je důležité znaky nejen ukazovat, ale zároveň je říkat nahlas. Dítě se naučí, že znak a slovo, které slyší, patří stejnému

¹ Wechslerův test inteligence pro děti vytvořený Davidem Wechslerem. Test je určený pro děti ve věku 6 až 16 let. Představuje obecné intelektuální schopnosti dítěte.

předmětu. Když dítě ukáže znak a začne konverzaci, dospělý je tak přinucen o dané věci něco říci, více mluví, a přidává věty, které předmět dále rozvinou. Například pokud dítě ukáže znak “vlak”, dospělý na tento podnět reaguje: „Ano, je to vlak, vlak jede po kolejích. Vlak dělá *húúúú*. A jede do stanice. Líbí se ti vlak?” Pokud rozvede jedno slovo do více vět, dává tak dítěti možnost rozšířit si slovní zásobu a také více příležitostí pro komunikaci. Především proto, že se hovoří o něčem, co jej zaujalo a o co se zajímá.

Posiluje zájem dětí o mluvení

Pokud se dítě úspěšně domluvilo se svým dospělým, je snadné poznat, že je spokojené a plné radosti. Díky tomu pak u dětí roste větší chuť komunikovat a posilují si tím zájem o učení se mluvit. Vědí, že jejich snaha není marná a přirozená zvědavost dětí se stále prohlubuje.

Zvyšuje zájem o knihy

Při prohlížení obrázkové knížky, dítě ukazuje na předměty, které zná, a o kterých je schopno hovořit pomocí znaků, když je vidí. Stává se aktivním čtenářem místo toho, aby jen poslouchalo. Pro dítě je tento způsob lákavější a také déle udrží svou pozornost. Knihy mají pozitivní vliv při učení se mluvit, a to zejména proto, že se děti setkávají s více slovy.

Podporuje neurologická spojení

Stejně jako se učí cizí řeč i děti se učí svůj rodný jazyk. Pokud se učíme slovíčka, máme výraz pro věc ve dvou jazycích, jedno známe velmi dobře, druhé dělá obtíže. Pokud se ale zapojí více smyslů, například je-li možné danou věc vidět na obrázku, moci si ji osahat apod., lépe se propojí jednotlivá slova s věcí a vytvoří se v mozku spojení mezi buňkami, čímž se vytvářejí a posilují obvody, které pak jsou k dispozici, pokud je objekt viděn znovu. Stejně je tomu tak, když se dítě učí mluvit. Pokud již věci zná, umí jim přiřadit znak a opakovaně slyšelo slovo, je pro něj mnohem jednodušší začít používat správné výrazy.

Jako jeden z hlavních důvodů proč rodiče byly spokojeni a využívaly znakování s dětmi, uvedly Linda Acredolo a Susan Goodwyn (Znaková řeč pro batolata, 2007), že znakování odbourává frustraci. Už kolem devátého až desátého měsíce vědí, co chtějí a co potřebují, ale nevědí, jak to rodičům říci pomocí slov. Pokud se děti naučí základní znaky jako je *jíst, pít, plenka* a *ven* naučí se vyjadřovat svoje potřeby, na které mohou rodiče reagovat.

Jaký je ideální věk, kdy s dítětem začít znakovat, je možné se dočíst v publikacích od profesorek Lindy Acredolo a Susan Goodwyn i na internetových stránkách www.babysigns.com. Neexistuje žádný přesně stanovený termín, kdy by se dítěti měly začít ukazovat znaky a kdy využít komunikační metody. Je důležité začít tehdy, je-li rodina připravena, má dostatek času a prostoru a hlavně chuť s dítětem více komunikovat. Jsou rozpoznána tři období, kdy začínají rodiče s dětmi využívat programu „BabySigns”. Někteří chtějí na dítě znakovat velmi brzy a to hned po narození. Nebo začnou do prvních osmi měsíců dítěte. Bojí se, aby něco nepromeškali a chtějí na své dítě působit již od začátku jeho vývoje. Výhodou časného zahájení je, že rodina i okolí má čas zvyknout si na užívání znaků v komunikaci. Avšak nevýhodou je, že než dítě začne aktivně využívat znaky a opětovat snahu okolí komunikovat, trvá to několik měsíců. Rodiče mohou být netrpěliví a ztratit tak motivaci. Jiní rodiče začínají se znakovou komunikací, když je dítěti okolo dvanácti měsíců. Tato doba je výhodná především proto, že děti se začínají zajímat o svět kolem nich a jsou schopné reagovat na záměrnou komunikaci. Rodiny, které začínají s programem „BabySigns” po roce života dítěte, kdy ještě stále není schopno se vyjadřovat mluvenou řečí jsou vidět výsledky téměř okamžitě a dítě je schopné si znaky osvojit již během několika dnů. V tomto věku děti velmi rychle reagují na podněty a komunikaci opětují. Avšak pokud se naučí tento komunikační systém v pozdějším věku, také kratší dobu ho budou využívat. Žádné období pro začátek s programem se nedá označit za správné ani špatné. “Nejdůležitější je si zapamatovat, že vhodným kandidátem pro znakovou komunikaci je každé miminko či batole, bez ohledu na věk, které je viditelně připravené komunikovat, ale nedaří se mu to pomocí slov.” (Acredolo, L. A Goodwyn, S. Znaková řeč pro batolata, 2007).

Při nejistotě, kdy je vhodný čas začít s dítětem využívat komunikační program znakování, si stačí položit šest jednoduchých otázek, které následují níže, a na alespoň dvě z nich odpovědět ano.

- *Začíná dítě ukazovat na věci kolem sebe?*
- *Přináší vám dítě hračky či jiné předměty a očekává při tom vaši reakci?*
- *Začíná mávat na rozloučenou?*
- *Pohybuje hlavou na znamení souhlasu a nesouhlasu?*
- *Začíná se zajímat o obrázkové knížky?*
- *Osvojilo si již několik slov, ale současně existují i další předměty, o nichž by vám dítě chtělo něco sdělit, avšak neumí to?*

Pokud začne rodič s dítětem znakování využívat, jistě ho bude zajímat, jak brzy po zahájení začne znaky aktivně používat i dítě. Je třeba zohlednit, že každé dítě se vyvíjí jiným tempem a každé dítě je jedinečné. Záleží na vývojové připravenosti dítěte a také na tom, jak často jsou znaky do komunikace zařazovány, které znaky jsou voleny a jak velký zájem o komunikaci dítě má. Čím důsledněji se znaky zařazují do každé komunikační příležitosti, tím rychleji si dítě znaky osvojí. Pečovatel i rodič by měl myslet na to, že dítě začne aktivně znakovat až ve chvíli, kdy je na to samo připravené. Dítě se nesmí do komunikace nutit. Je to stejné jako s lezením, chůzí a růstem zubů. Je nutné respektovat, že každé dítě je jiné a vývoj každého dítěte je individuální. To, že dítě ještě nezačalo znaky ukazovat neznamená, že nevnímá své okolí. Je možné na dítě měsíce znakovat stejné slovo a mít pocit, že dítě ani nevnímá, že s ním někdo záměrně komunikuje. Jednoho dne vás ale překvapí tím, že znak použije. Děti nejdříve pozorují, přirovnávají znak k věci a vše vstřebávají, a teprve poté, co rozumí jednotlivých znakům, je začíná používat aktivně.

Jaké znaky používat, a které jsou vhodné pro dosažení úspěchu? Doktorky Acredolo a Goodwyn radí vybrat znaky podle toho, čeho si dítě všímá, co ho zajímá a co si oblíbilo.

znaky s významem předmětů, činností a vlastností

Nejjednodušší jsou pro děti podstatná jména, např. hračky, zvířata, potraviny. Dále děti často využívají znaky pro věci, které rády dělají, např. hrát si, jíst. V souvislosti s věcmi je také vhodné zařadit základní přídavná jména, např. velký, malý, horký, studený.

znaky označující slova, která vaše dítě ještě neumí vyslovit

Znakování slouží jako pomůcka pro rozvoj řeči, není tedy potřeba učit dítě znakovat věci, které již umí vyslovit. Právě opačným postupem znakování pomáhá dítěti se učit mluvit.

znaky pro často užívaná slova

Pokud rodiče učí dítě znak pro věc či činnost, kterou mají každý den několikrát k dispozici, tím rychleji se dítě znak naučí. Jde především o znaky každodenního života, např. jídlo, spánek, koupání a další pravidelné činnosti.

znaky věcí a osob, které si dítě oblíbilo

Je dobré si všimnout toho, co dítě chce a není schopné si o to říct. Pomoci mu usnadnit komunikaci. Mezi takové věci patří například knihy, hračky, druhy jídla a mnoho dalších. Pokud jí dítě rádo banány, je potřeba vytvořit pro ně znak a naučit se je znakovat. Mnoho znaků je schopno dítě

si vytvořit samo, proto je důležité ho pozorovat a všimnout si neverbální komunikace. Je pravděpodobné, že se dítě pokouší něco říci a ne vždy si toho dospělí všimnou.

Nejvhodnější způsob, jak dítě začít učit znaky, je stejně snadný, jako způsob, kterým rodič učí své dítě dělat například "pápá". Mnoho znaků již rodiny a okolí s dětmi využívají, a to aniž by si někdo uvědomil, že to je komunikační systém. Využívání jednoduchých gest místo pojmů je způsob, jak předat zprávu okolí. Mezi znaky patří i pohyb hlavou na znamení souhlasu nebo nesouhlasu.

Pokud rodič chce dítě cokoli naučit, musí proto využít vhodný okamžik. Není možné učit dítě "pápá" pokud se zrovna věnují společně hraní s míčem. Nejvhodnější chvíle tedy nastane, pokud někdo odchází. Dospělí říká: „Táta jde do práce, udělej pápá. Pápá tatínku!“ a slova jsou doprovázena pohybem. Kontroluje, zda dítě věnuje pozornost tomu co říká, co dělá, a že někdo odchází. Může i vzít dětskou ručičku a pohybu napomáhat. Když se tato situace několikrát zopakuje, dítě většinou samo začne pohyb vykonávat. Na tomto místě je vhodné využít staré dobré přísloví: „Opakování je matka moudrosti.“ Pro ty, kdo by si stále nevěděli rady čím se řídit při znakování, daly kalifornské profesorky dohromady desatero úspěšného začátku znakování, založené na výzkumech a zkušenostech.

Začít jen s pár znaky

Není potřeba se přehltit. Znaky je nutné používat pravidelně a co možná nejčastěji, aby se je dítě bylo schopné naučit. Pokud by jich bylo moc, ztratí přehled a zájem nejen dítě ale i rodič.

Vždy používat slova a znaky současně

Cílem tohoto programu je naučit dítě mluvit, používat slova. Znak je jen náhražkou, která pomáhá při nedorozumění v době, kdy dítě ještě není schopné mluvit. Slyšet slovo a vidět znak současně napomáhá zapamatovat si sekvenci zvuků, které slovo tvoří, což je důležitý krok při učení se mluvit.

Opakovat slovo i znak

Čím častěji dítě vidí předváděný znak, tím snadněji pochopí, co znamená a jak ho udělat také.

Ukazovat, je-li to možné

Pokud znak vyjadřuje konkrétní věc nebo osobu, je dobré na ni ukázat, pojmenovat ji a předvést znak. Ukazování na předmět pomůže dětem s vytvořením trojitého spojení. Jde o spojení slyšeného, viděného a fyzického pohybu.

Pomoci dítěti s předváděním znaků

Pokud má rodič pocit, že je to nutné, může dítěti pomoci znak předvést. Nesmí však očekávat, že by dítě provedlo pohyb bez chyby. Motorika ještě není zcela vyvinuta a v raném věku mají děti s jemnou i hrubou motorikou obtíže.

Používat znaky při každodenních aktivitách

Používat znaky při činnostech, které se každý den opakují a souvisí s denním programem dítěte.

Hledat příležitosti k používání znaků

Je dobré využít každé vhodné chvíle, kdy se u činnosti či věci dá ukázat znak. Nečekat pouze na okamžik večerního koupání, ale i při konverzaci u obrázku použít znaky, které se dospělý s dítětem učí, či již používají.

Nebát se přizpůsobit si znaky

Pokud je nějaký pohyb pro dospělého nebo dítě obtížný či nepřírozený, je možné ho upravit tak, aby vyhovoval jemu i dítěti.

Mít trpělivost

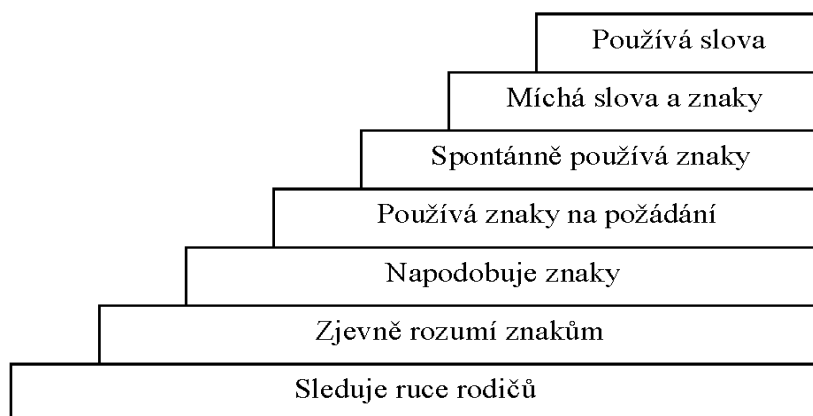
Lidé často chtějí mít vše hned, avšak znakování není jen o jednom člověku. Je tedy důležité čekat až se dítě zapojí. Především přenášení pozornosti dětí od hraček k pohledu na rodiče je pro dítě náročné. Malé děti velmi často ulpívají pohledem na hračkách a pro ně atraktivních věcech, je důležité vydržet a být trpělivý než dítě obrátí pohled na předváděný znak.

Učit se s radostí a užívat si

Pokud je cokoli děláno jen proto, že se to musí nebo proto, že by to bylo dobré, přestává to být i zábavné. Pokud pečující osoba bude dítě tlačit do ukazování znaku, může se stát, že se dítě stáhne, přestane toužit po komunikaci. Stejně to může být i pokud se dospělý do takovéto komunikaci nutí. Dítě pozná, že záměrem dospělé osoby není čistá radost z hovoru a přestane mít o konverzaci zájem.

Mnoho rodičů má obavy, zda jejich dítě nezačne mluvit později nebo zda vůbec začne mluvit, pokud budou využívat systému znakování. Jak již bylo zmíněno dříve, je to stejné jako u chůze. Nejdříve se dítě plazí, pak leze a poté chodí. Vždy se posouvá vpřed. Přestože se může zdát, že je znakování pro děti jednodušší a pohodlnější, zjistí, že mluvená řeč je v mnoha ohledech efektivnější.

Postupně se děti naučí ovládat svá mluvidla. Začnou používat více slov a postupně budou ustupovat od znakování. Následující schéma znázorňuje postup přechodu od znakování k orální řeči. Každá část, odspoda nahoru, zachycuje období vývoje. Používání znaků a slov dohromady je pouze přechodné období, kdy děti znaky využívají pouze jako kontrolu a jistotu, že si s okolím rozumí. Často také využívají znaků simultánně, aby tím daly najevo důležitost a význam slova.

Obr. 1. Vývoj komunikace z neverbálního projevu na verbální

Program je podložen dlouholetými výzkumy a zůstává z celosvětového hlediska nejrozšířenější z programů zabývajících se učením znakové řeči. V České republice se program „BabySigns” používá od roku 2008. Licenci na využívání tohoto systému znakování v České Republice získala Michaela Tilton v Americe, kde se zúčastnila kurzů a seminářů. Po příjezdu zpět do ČR sehnala potřebné materiály a podklady a začala se zaškolováním nových certifikovaných instruktorů. Díky přínosům, které měl program „BabySigns” na děti, se rozhodla navázat dalšími semináři a kurzy. Vznikla tak nová značka „GoKids!”, která například nabízí výuku angličtiny pro batolata. Děti, které využívaly znakování, se tak mohou prostřednictvím stejných znaků učit nová slova v cizím jazyce. Tento způsob učení je přirozenější, než pouhé zapamatování si slovíček. Děti již slovo znají a pouze ke znaku přidají další slovo jako synonymum.

2.2 Komunikační systém „Znakování s miminky“

„Znakování s miminky” je způsob komunikace s dětmi, které ještě neovládají mluvenou řeč. Tento systém znaků a gest u nás vytvořila Mgr. Terezie Vasilovčik - Šustová, která se po studiu speciální pedagogiky na Karlově Univerzitě věnovala poradenství v rané péči

a byla aktivní i na poli znakového jazyka. Učila v bilingvní mateřské škole pro sluchově postižené, věnovala se tlumočení českého i mezinárodního znakového jazyka, vedla kurzy komunikace s neslyšícími a mimo jiné tlumočila do znakového jazyka také hudbu. Při práci s dětmi se jí osvědčilo používání gest a pohybů v komunikaci a dorozumívání. Proto když se jí narodila dcera, začala s ní aktivně znaky používat. Pozorovala pohyby své dcery při komunikaci a na základě jejích pohybů vytvořila znak pro danou věc, který by se malému dítěti dobře ukazoval, a nebyl nad rámec jeho pohybových schopností. Je důležité, aby znaky vycházely z přirozených pohybů dítěte a nebyly příliš složité. Většina znaků, které Vasilovčik - Šustová se svou dcerou používaly, jsou znaky, jež snadno pochopí i člověk bez hlubší znalosti tématu. I mnoho dospělých využívá znaky, aniž by si to plně uvědomovali. Jde především o situace, kdy se nacházíme v rušném prostředí, či pokud se zrovna s druhým nemohou domluvit verbálně. Jako příklad takových znaků mohu uvést mávnutí rukou - je mi to jedno, zvednutí ramen - nevím, zamávání - ahoj a mnoho dalších. Většina těchto znaků je také mezinárodních, lze se skrze ně dorozumět i s lidmi, kteří nemluví stejnou řečí.

Mgr. Terezie Vasilovčik - Šustová se se svým manželem dohodli na znacích, které budou používat a využívali je k doplnění běžné komunikace s jejich dcerou. Tímto způsobem tak vytvořili slovníček základních znaků, který pak rozšířili a také po čase uveřejnili. Vytvořili tak komunikační systém „znakování s miminky“. Je to systém, který mohou využívat rodiče, kteří se se svými dětmi chtějí domluvit dříve, než se naučí mluvit. Tento systém by měli rodiče využívat pouze jako pomůcku k rozvoji mluvené řeči u svých dětí. Vystává zde však otázka, zda by bylo možné využít komunikačních systémů znakování jako pomůcku při rozvoji řeči u dětí handicapovaných. Jak již bylo zmíněno v druhé kapitole, touto otázkou se zabývá Diana Ryanová a vše záleží na posouzení odborníky. Toto však není předmětem této práce, a proto zde není tomuto tématu věnováno více prostoru. Mgr. Terezie Vasilovčik - Šustová upozorňuje rodiče, že tímto programem, „znakování s miminky“, nelze nahrazovat odbornou péči při podezření na problém se sluchovým postižením. V takovém případě by se rodiče měli obrátit na odborníky.

Přesto, že jde o znaky, nahrazující slova, podobně jako tomu je u znakového jazyka, nechtěla autorka zavádět další komunikační systém, ale jejím cílem bylo podpořit dětskou komunikaci v době, kdy ještě dítě není schopno mluvit. Inspirovala se tedy čistým znakovým jazykem jen částečně a snažila se, aby co nejvíce znaků bylo dětem a jejich pohybu přirozené.

Tento systém dorozumívání byl atraktivní i pro okolí Vasilovčik - Šustové a její dcery, a tak se velmi rychle rozšířil mezi známé a přátele. Mgr. Terezie Vasilovčik - Šustová se rozhodla napsat knihu, ve které se podělila o své poznatky, znalosti a zkušenosti, a mohla tak být inspirací pro další rodiny. V této knize mimo jiné píše o znakování s dětmi jako takovém, o tom, kdy je nejvhodnější s dětmi začít znakovat, a o pozitivěch, kterých dosáhneme, pokud se s dětmi vydáme touto cestou.

Každý jazyk má svá pravidla, a stejně tak i znakování s miminky se neobejde bez několika jednoduchých zásad, které je potřeba dodržovat, aby znakování a komunikace s dítětem byla srozumitelná a efektivní. Vše, co lidé dělají v dětství i dospělosti by měli dělat tak, aby je to bavilo. Proto je velmi důležité, pokud se rodina rozhodne s dítětem znakovat, aby to pro dítě i pro dospělé byla zábava. Pokud se znaky využívají z přesvědčení a dítě je nuceno, aby se je učilo jako ve škole, není možné dosáhnout kýženého výsledku. Jako další důležitá pravidla, Terezie Vasilovčik - Šustová (2008) uvádí, že slovo musí být slyšet, znak musí být vidět, musí patřit k situaci a znaků musí být tak *akorát*. Na první pohled se může zdát, že jsou to pravidla, která není nutné připomínat. Ale může nastat situace, kdy si dospělý myslí, že před ním je pouze jeden předmět, kterému patří znak, který právě ukazuje, zatímco dítě může vnímat i okolí předmětu a znak mylně přiřadit k jiné věci. Pokud je řeč o znakování, je potřeba myslet i na to, že by při každém znaku nemělo být zapomínáno na slova. Je potřeba gesto doprovodit mluvenou řečí. Dítě se učí nápodobou, okoukává pohyby těla, mimiku, a samozřejmě se nápodobou i učí mluvit. Jde o postavení jazyka, pohyb rtů a především o to, co slyší. Pokud by dospělý při znakování mlčeli, dítě by se naučilo znaky, naučilo by se je přiřadit k danému předmětu, ale nenaučilo by se mluvit. Pokud je záměrem dítěti využitím znakování pomoci v rozvoji mluvené řeči, je důležité mít toto pravidlo na paměti a dítě obklopovat zvuky řeči.

Pokud je dítěti ukazován znak, ať nový nebo ten, který už zná, je potřeba, aby dítě mělo s předváděním vizuální kontakt. Předvádějící rodič se musí ujistit, že na chvíli odpoutalo zrak od okolí a věnuje se tomu, co mu bude ukazováno. Stejně to je i v případě, kdy chce dítě sdělit něco rodičům. Je důležité, aby rodiče dítěti věnovali pozornost a měli ho v zorném poli. Stejně jako u jiné komunikace s dítětem je potřeba, abychom byli na úrovni dítěte, které pak může lépe sledovat znak, mimiku a artikulaci. Je potřeba, být trpěliví, jelikož dítě ulpívá na předmětu, který jej zaujal a přenášení pozornosti je pro batolata obtížné. Další zmíněná zásada je, že znak musí patřit k dané situaci. Nejvhodnější je, pokud si dítě může věc osahat, ochutnat, přivonět

a věc ho zajímá. Je potřeba, aby si dokázalo spojit danou věc se znakem a vědělo, že slovo a znak označují tu samou věc. Nejideálnější je, pokud je při výuce a komunikaci zapojováno co nejvíce smyslů. Je známo, že čím více smysly člověk vnímá, tím lépe si věc zapamatuje. Znak se lépe fixuje a dítě se dříve naučí rozpoznat správnou chvíli, kdy jej použít. Snadno se děti naučí například znak pro jídlo, zejména sušenky, piškoty apod. Pokud je znak ukazován ve chvíli, kdy dítě jí danou potravinu, tak vnímá několika smysly a velmi záhy se batole naučí takový znak využívat. Nejen že potravinu vidí, ale také ji drží v ruce, vnímá materiál a chutná ji. Má tedy při učení multisenzoriální přístup. Děti bývají velmi šťastné, když dokáží říct, co přesně chtějí, na co mají chuť a nedochází pak pláči, pokud dostanou místo sušenky piškot. Vždy si musí být dospělý jisti, že dítě ví, o které věci či obrázku se právě hovoří. Pokud je popisován obrázek, na kterém je více zvířátek, musí se rodič ujistit, že dítě sleduje to samé, co on. Jinak by mohlo dojít k nedorozumění, a zatímco je ukazován znak pro kohoutka, dítě ho přiřadilo k ptáčkovi. Mezi další zásady patří, že znaků musí být tak *akorát*. Toto pravidlo je poněkud nepřesné. Každý člověk si pod pojmem *akorát* představí jiné číslo. Obecně všichni vědí, co znamená, ale pokud bychom ho měli přesně definovat, je to již složitější. Terezie Vasilovčik - Šustová (2008) doporučuje nahradit slovo *akorát* tak třemi až pěti znaky. Je to přesně tolik, kolik bude celé rodině vyhovovat. Není potřeba hned od začátku s dítětem používat znak u každé činnosti, kterou během dne dospělý s dítětem dělá. Stačí si na nějaký čas vybrat právě těch pár věcí nebo činností, kterým znak bude přiřazen a aktivně a svědomitě ho používat. Je dost pravděpodobné, že v průběhu dne se naskytne situace, kdy dítě samo ukáže nový znak. V tomto případě se dítěti znak nezakáže, jen je důležité dbát na to, aby znaků nebylo příliš a nedocházelo k záměně. Jiná situace nastane, pokud už znaky rodina delší čas využívá a s dítětem „plynně konverzuje.“

Terezie Vasilovčik - Šustová (2008) ve své knize jednotlivé znaky dělí do čtyř skupin podle toho, jakým způsobem jsou předváděny:

mimika obličeje - některé předměty, věci, osoby, zvířata, činnosti či situaci je možno vyjádřit pomocí mimiky obličeje. Mezi takové je možné zařadit překvapení, pusinku, bublinu a další. Samozřejmě, především záleží, jaké znaky s dítětem rodina používá a jaké si společně vytvořili. Každá rodina může mít pro stejnou věc jiný znak. Není dané přesné pravidlo, jak má který znak vypadat.

znaky produkované jednou rukou - na některé znaky stačí pouze jedna ruka. Jde o lehčí znaky, které jsou snadno srozumitelné, jak na ukázání, tak na pochopení. Příkladem může být znak “pápá”.

znaky produkované oběma rukama - pro jiné znaky se využívá obou rukou. Mohou být ve stejné pozici a vykonávat stejný pohyb. Nebo každá ruka může být v jiné pozici, ale pohybovat se stejně. Další možností jsou obě ruce ve stejné pozici, ale pohybují se každá jinak, obvykle v protipohybu. Také může být každá ruka umístěna jinak. Jedna dominantní, která představuje hlavní informaci a druhá je doplňující.

znaky produkované celým tělem - k některým znakům se může využít pohyb celého těla. Rozpažené ruce a točení hrudníku či naklánění.

Jak již bylo popsáno v předchozí části této práce, znaky se používají především při běžných denních činnostech, a objevují se přirozeně s pohyby. Stačí, pokud rodič komentuje dětem, co zrovna dělá. Například může připravovat na stůl talíře, mýt nádobí, oblékat se a dělat další podobné činnosti. Je vhodné, aby veškeré pohyby byly doprovázeny slovy. Pokud dítě dospělého pozoruje, je pravděpodobné, že z některých pohybů bude vytvořen znak pro danou činnost. Pokud rodič potřebuje najít znak pro věc, se kterou se žádný pohyb nevykonává, může využít své fantazie a pohybů dítěte. Fantazii se meze nekladou, a pokud dítě samo nezačne nějaký znak používat, je možné vymyslet takový, který by nejlépe vystihoval danou věc a zároveň se dobře ukazoval. Pokud je příliš složitý, dítě samo si ho velmi často modifikuje a upraví tak, aby ho dokázalo samo zvládnout. Nové znaky je možné vytvořit přesně ve chvíli, kdy jsou potřeba. Není nutné doma po večerech vymýšlet znaky věcí a činností, které má rodina druhý den s dítětem absolvovat. Další možnosti a způsoby, jak vytvořit znak, jsou písničky a říkadla. Od malička se dětem zpívá a říkají se jim básničky a často jsou nevědomky využívána gesta a pohyby jako doprovod slov, nebo jako prostředek, jak dítě zaujmout. Takové pohyby lze modifikovat a upravit, z čehož vzniká další znak, který se dítě může naučit. Písničky a říkadla jsou zároveň prostředek, kterým se u dětí rozvíjí vnímání rytmu.

Nové znaky je možné se naučit odvozením od těch, které dítě již zvládá. Zejména pokud jsou věci či slova podobná. Jako příklad lze uvést slova KOLO a OKOLO. Předpokládáme, že dítě už zná znak pro KOLO od auta a kočárku. Pokud se dítěti řekne ať jde OKOLO, slyší, že slovo je mu známé a zamění ho právě se znakem KOLO. Když rodič dítěti vysvětlí, že věc musí obejít a přidá ke znaku KOLO doplňující část, rázem vzniká nový znak pro nové slovo.

Vasilovčik - Šustová (2008) uvádí, že jednotlivé znaky nelze rozdělit podle kategorie slovních druhů, jako je tomu v českém jazyce, protože znakování s miminky není jazykem, a proto není možné aplikovat kategorie, které náleží jazyku. Ve znakování s miminky se tak používají stejné znaky pro podstatná jména i slovesa. Pokud v komunikaci již existuje znak pro slovo VYSAVAČ, tak stejný znak bude použit i pro činnost VYSÁVAT/LUXOVAT. Záleží na kontextu věty a prováděné činnosti, aby s dítětem došlo ke shodě v komunikaci.

Znakování s miminky je prostředek, jak se dorozumět a komunikovat s dítětem před tím, než se naučí mluvit. Řečový vývoj dítěte trvá déle oproti motorickému vývoji, a proto lze využít pohyby těla, především rukou, jako náhradu za mluvená slova. Pokud neumí dítě mluvit, využívá znakování jako prostředek komunikace. Až se naučí ovládat mluvní orgány a začne používat slova, některé znaky opustí. Je to delší proces než u chůze, ale také mnohem náročnější a složitější. Jak již bylo zmíněno na obrázku číslo 1., kde je znázorněn postup dítěte od používání znaků k mluvenému slovu. Nejdříve dítě používá znak, poté znak společně se slovem, pokud si je jisté řečovým projevem, upustí od používání znaku. Slovo nahrazuje znakem v případě, pokud je slovo na vyslovení obtížné a okolí dítěti nerozumí nebo chce dítě dát najevo důležitost slova. Není nutné se obávat, že by dítě i nadále používalo pouze znakování. Děti se rády učí nové věci a také zjistí, že mluvená řeč je v běžné praxi mnohem přesnější pro vyjadřování a také rychlejší a efektivnější oproti znakování. A tak začnou dávat přednost orální komunikaci. Není dobré, pokud jsou dítěti znaky zakazovány a nebo je nucení do mluvení. Pokud samo není připravené, je potřeba mu dopřát delší čas a podporu. Dospělí by si měli sami uvědomit, že i oni velmi často využívají znaky v komunikaci, pokud zrovna nejsou schopni vyjadřovat se mluvenou řečí. Může se jednat o běžné situace, jako upoutání pozornosti na větší vzdálenost, nedorozumění při zvýšeném hluku v místnosti nebo pokud máme plná ústa a reagujeme na nějakou otázku. V takovém případě se znaky hodí a jsou používány i v kolektivu lidí, kteří nemluví stejnou řečí.

2.3 Porovnání systému „BabySigns“ a „Znakování s miminky“

Autorka programu „Znakování s miminky“ vytvořila svůj systém na základě již vzniklého programu „BabySigns“. Nepatrné rozdíly mezi těmito systémy přesto jsou. Program české autorky vychází z přirozeného pohybu dětí, z přirozeného motorického vývoje. Znaky, které rodiny používají, jsou takové, které buďto dítě samo vymyslelo, vytvořilo, nebo se pohyb běžně používá v domácím prostředí ke komunikaci, zatímco u programu „BabySigns“, většina

znaků vychází z amerického znakového jazyka. Ovšem znaky jsou upraveny tak, aby je dítě zvládlo ukázat.

Rozdíl také je v učení se komunikaci s dítětem pomocí těchto systémů. Program „BabySigns” využívá při učení pomoc medvídky BeeBo. Medvídek je velký plyšák, který má na sobě mikinu, u které si lektor dá své ruce do medvídkovy mikiny a používá znaky. Pro děti je medvídek atraktivní a jsou schopné velmi dobře udržet pozornost a snáze se učí znaky. Společně s medvídkem BeeBo mají děti možnost učit se slova pomocí kartiček, na kterých jsou jednoduché obrázky. Pokud není možnost dítěti ukázat reálný objekt, může se využít kartičky, a přitom znak ukazovat.

Zároveň se Americký systém znakování dá učit také pomocí videí, které lze zakoupit společně s knihami o znakování na různá témata. Dítě se kouká na kreslená videa, kde opět figuruje medvídek BeeBo a s ním dalších pět animovaných batolat, Chytrulka, Notička, Čiperka, Kreslínek a Smíšek. Během videa si společně ukážou šest znaků. Video je proloženo krátkými ukázkami, kde ty stejné znaky předvádí malé děti a batolata.

Oproti tomu „Znakování s miminky” nemá žádné kurzy ani lekce, kde by se společně scházely rodiny s dětmi a učily se znakovat. Na internetových stránkách www.znakovanismiminky.cz můžeme najít semináře na témata: Znakování s miminky, Dětská hra a Každé dítě by mělo mít své hranice, ale tyto semináře jsou určené pro dospělé osoby. Jsou to semináře pro rodiče, kteří se chtějí dovědět něco nového, získat inspiraci a další nápady, kterými rozvíjet své dítě. Celý systém je založen na vytváření vlastních znaků, literatura, semináře a veškeré další možnosti by měly sloužit pouze jako inspirace.

Mgr. Terezie Vasilovčík - Šustová se vůči programu „BabySigns” vymezuje následovně: „Velmi jednoduše řečeno, komunikační systém znakování s miminky je vytvořen na základě mnohaletých zkušeností s efektivní komunikací prostřednictvím gest, znaků, mimiky obličeje a pohybů celého těla s dětmi raného věku (s kojenci a batolaty) v České republice. Není ohrožen nedostatky, které jsou často přítomné v překladech cizojazyčných publikací a materiálů, a které vyplývají například ze specifík příslušného jazyka či odlišností kultur.” (Vasilovčík - Šustová, 2008)

Porovnání znaků z obou systémů

V této kapitole jsou porovnávány některé znaky z obou komunikačních systémů, aby i ten nepatrný rozdíl, který mezi těmito programy je, byl více hmatatelný a ne příliš abstraktní. Na ukázkách znaků si lze povšimnout jednoduchosti či naopak složitosti provedení pohybů.

„**Prosím**“ je slovo běžně užívané ve verbální komunikaci. Můžeme tento znak řadit do kategorie „základních“ znaků, stejně jako u mluveného slova, kdy se považuje jako základ v mezilidské komunikaci. Již na první pohled jsou zde patrné rozdíly mezi znakem českým a znakem americkým. Toto téma by bylo vhodné pro budoucí bádání, čím jsou tyto znaky podmíněny v jednotlivých kulturách, kde mají svůj základ a zda budou i další odlišnosti v jiných kulturách? Na tyto otázky není autorka této práce kompetentní odpovědět, proto jsou zanechány bez odpovědi jiným, kteří se jimi možná inspirují.

V programu “BabySigns” jde o krouživý pohyb otevřené dlaně proti směru hodinových ručiček v hrudní části těla. Pokud by byl slovu *prosím* přidán význam od srdce (prosím od srdce). Mohl by znak být intuitivním, ale ne pro naši kulturu a již vůbec ne pro malé dítě. Tyto znaky pro něj budou pravděpodobně složitější na pochopení.

Pod gestem českého znakového systému je nám hned jasné, co je tím míněno, přirozeně si pod znakem představíme žádost. Jde o vertikální třetí dlaní o sebe. V tomto případě je gesto velice intuitivní, snadno proveditelné, ale spíše v období batolecím než v období kojeneckém, kdy dítě ještě nebude schopno rozpoznat jeho význam. Znak nebude stejně jednoduchý pro kojence a pro batolata, bude závislý na kognitivních a motorických funkcích dítěte.

položenu dlaní na hrudníku
opíšeme kruh
(Acredolo, Goodwyn, 2007)

třete dlaně o sebe
(Vasilovčik Sustová, 2008)

Obr. č.2: *Prosím*

„Čepice“, znak jehož využitelnost a četnost je poměrně vysoká. V zimě dítě bez čepice ven nevychází a v létě, pokud začne svítit slunce nosí se čepice, kšiltovky či klobouky. Znak je symbolicky naznačován v obou případech umístěním čepice, tedy vztahuje se k hlavě. Na první pohled jsou oba znaky velmi podobné. V Americkém systému se znak ukáže poplácáním hlavy rukou. Jako ukázání na místo, kam čepice patří. Avšak v Českém systému se ruka na hlavu pouze přiloží, jako by ruka samotná představovala čepici.

Poplácání do temene hlavy je pohyb pro děti zábavný a lépe zapamatovatelný. Zároveň dodává gestu dynamiku a důraz. Je zde nepatrné riziko, že při běžném používání znaku, budou právě této dynamiky děti možná zneužívat a budou se „tlouci“ do hlavy, aby pobavily sebe nebo své okolí. Znak je již právě pro tuto „zábavnost“ pro děti perfektně proveditelný, budou ho pravděpodobně ukazovat často a rády. Jejich motorika jim to dovolí již ve velmi raném věku.

A
poplácejte se dlaní pohlavě
v naznačení umístění čepice
(Acredolo, Goodwyn, 2007)

C
položíte ruku dlaní na hlavu,
jako by to byla čepice
(Vasilovčik Šustová, 2008)

Obr. č.3: Čepice

„Boty“ - tento znak je dobře využitelný až kolem jednoho roku dítěte, kdy dítě aktivně využívá obuv.

Znak systému „BabySigns“ pracuje s oběma rukama, které jsou v pěst a využívají akustického podnětu, kdy o sebe pěsti t'ukají, jako podrážky bot. Znak je to dynamický, což mu dodává snadné zapamatování i snadné zopakování dítětem. Motoricky je velmi snadný v každém věku. Mohl by se stát zaměnitelným v případě znaku „kůň“, který taktéž využívá pěstí a zvukového podnětu, jen ruce se nachází v odlišné poloze.

Znak systému „Znakování s miminky“ pravděpodobně čerpá ze zkušeností maminek a jejich dětí, které si znaky rychle přizpůsobí či dokonce si vymyslí své vlastní, jeho pravý

význam však zůstává skryt. Pěst je dávana pod bradu a z tohoto místa je „vyklápěna“ směrem ven od těla. Toto gesto je stejné, jako znak pro boty v českém znakovém jazyce.

třukáme pěsti o sebe,
jako bychom měli v ruce
boty a třukali jimi
(Acredolo, Goodwyn, 2007)

pohyb pěstí od brady
na hrudník
(Vasilovčik Šustová, 2008)

Obr. č.4: Boty

Znak, který se hodí pro maminky a pečující osoby od přítomnosti prvních zoubků - „čistit zuby“. Jedná se o poměrně univerzální znak, u obou komunikačních systémů se činnost ukazuje stejně - pohybem prstu, který představuje kartáček, ze strany na stranu.

Motoricky je znak snadný na provedení, ale v jemné motorice by mohl nastat problém, malé děti často neumí zacházet pouze s jedním prstem, znak pochopí, ale pravděpodobně si ho převedou do jiné formy, která pro ně bude snadnější, například ukazování celou dlaní.

ukázováčkem pohybujeme
ze strany na stranu před ústy
jako bychom si jím čistili zuby
(Acredolo, Goodwyn, 2007)

prst představuje zubní kartáček
a jeho pohybem před ústy
předvádíte čištění zubů
(Vasilovčik Šustová, 2008)

Obr. č.5: Čistit zuby

Znak „jíst“, se také dá řadit mezi tzv. “základní” znaky. Provedení je v obou systémech převážně jednoduché a názorné. Symbolizuje proces vkládání potravy do úst. U gesta doktorek Goodwyn a Acredolo jsou ústa zavřená, zatímco u českého systému jsou rty pootevřené a jídlo se vkládá dovnitř. Pro děti je toto gesto snadno rozeznatelné a díky otevřeným ústům se předchází možné záměně s jinými znaky na rozdíl od znaku “BabySigns”.

rukou se dotýkáme úst, jako bychom si dávali jídlo do pusy (Acredolo, Goodwyn, 2007)

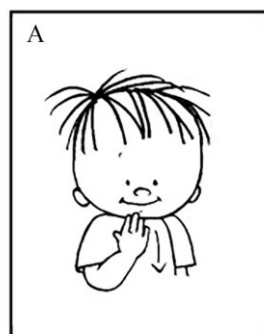

rukou ve špetce držíte pomyslné sousto a vkládáte je o úst (Vasilovčik Šustová, 2008)

Obr. č.6: Jíst

„Děkuji“ - tento abstraktní pojem shledávám jako podstatný pro budoucí výchovu dítěte. Na základy slušného chování není špatné poukazovat již od raného dětství, děti je později pochopí a přijmou za své, když je přirozeně vidí a slyší u pečujících osob.

Príznačným pohybem pro tato gesta je posláním děkovného polibku. Natažená dlaň se pohybuje od úst dolů a ven směrem k člověku, kterému děkujeme. Znaky mohou být zaměněny za gesto, které se bude znakovat poblíž úst, jako například „jídlo“.

pohyb rukou od brady směrem ven, jako byste posílali polibek (Acredolo, Goodwyn, 2007)

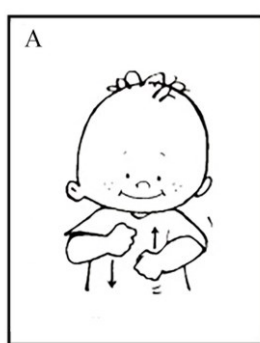

pohyb rukou od brady dopředu, jako byste posílali jako poděkování polibek (Vasilovčik Šustová, 2008)

Obr. č. 7: Děkuji

V případě pravidelného denního režimu hygienických návyků a pocitu jistoty, kdy se dítě dokáže orientovat v průběhu dne, co kdy „přijde“, co se bude dít, je možné se setkat se znakem pro „**koupání/mytí**“. Ruce v pěst a jejich pohyb nahoru a dolů, neomezený na synchronizaci pravé a levé ruky. Znak systému “BabySigns” upoutá pozornost dítěte na první pohled.

Druhý systém má také ruce v pěst, ale pohyb rukou je současný na znamení čištění, omývání hrudníku. Pro malého kojence by mohlo být obtížné zkoordinovat obě ruce, aby se pohyb odehrával současně. Znak je jinak snadno proveditelný a vychází z původní myšlené činnosti. Prakticky navazuje na skutečnost, tím je i lehce zapamatovatelný.

pěstmi pohybuje nezávisle na sobě nahoru a dolů, jako bychom se myli
(Acredolo, Goodwyn, 2007)

pěstmi na hrudníku shodně pohybujete nahoru a dolů, jako byste si myli hrudník
(Vasilovčik Šustová, 2008)

Obr. č.8: Koupání/mytí

Znaky zvířat jsou pro děti důležité. Často s nimi sdílí jednu domácnost, jejich první hračky mívají podobu různých zvířátek, jsou pro děti zdrojem zábavy i ponaučení, díky těmto faktům se o nich dá velmi zdařile komunikovat. Právě znak „**kočka**“ je jedno z prvních zvířat, které se děti naučí znakovat. Oba znaky mají stejný základ, kterým je kočka charakteristická, má dlouhé vousky, ty jsou symbolicky naznačovány pomocí palce a ukazováku.

V komunikačním systému “BabySigns” je používána jedna ruka, ta se pohybuje směrem od obličejové části, od úst, směrem ven, palcem a ukazovákem držíme pomyslný kočičí vous a ukazujeme jeho celou délku, jakoby hladíme kočce vousky. Znak je jednoduchý, dobře proveditelný zvláště u dětí s dobře vyvinutou jemnou motorikou, bude rychle používán. Provedení znaku jednou rukou může být výhodné, dítě bude provádět znak rychleji a snadněji, nebude se muset soustředit na koordinaci obou rukou. Naopak může být složitější pro

pochopení pečující osoby, může se stát lehkou zaměnitelností s jiným znakem používaným v okolí úst, například pít, jíst...

Na druhém obrázku vidíme naznačení kočičích vousků oběma rukama. Ruce jsou synchronizované. Opět spojeným ukazováčkem a palce hladíme kočičí vousek od obličeje směrem ven do celé délky vousu.

Gesto je dobré opakovat vícekrát pro lepší názornost, aby byl předveden větší počet kočičích vousků. Znak je nezaměnitelný v případě ukazování oběma rukama, i když naopak klade větší nároky na zralost motoriky kojence a batolete.

spojený palec s ukazováčkem naznačuje pohyb, jako bychom hladili kočičí vousky (Acredolo, Goodwyn, 2007)

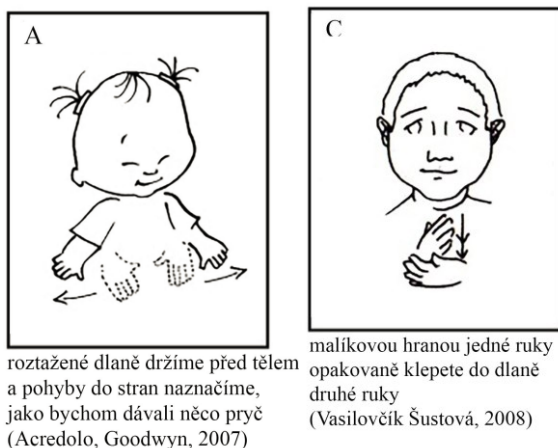
ukazováčky jsou spojeny s palci, pohybem od ústa do stran znázorníte kočičí fousky (Vasilovčik Šustová, 2008)

Obr. č.9: Kočka

„**Hotovo**“ - je užitečný znak, děti v kojeneckém a batolecím věku nerozlišují mezi slovy „konec“ a „hotovo“, každá denní činnost musí někdy skončit, musí být hotová, jídlo, hraní atd. Znak je dynamický, není statický, proto si ho děti brzy pamatují.

Dle zahraničního systému se naznačuje, jako by daná věc byla odsouvána do stran, jako by byla dávána pryč, s tímto gestem je možné se setkat běžně i u dospělých osob v řeči těla. Jednoduchý, snadno proveditelný znak, který je nezaměnitelný.

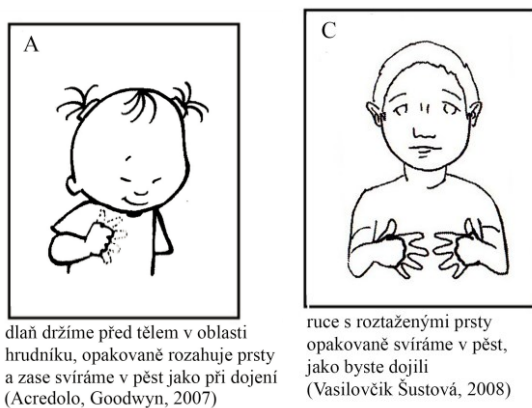
Český systém přichází s novou variantou znaku, kdy aktivní ruka poklepává svou hranou do dlaně druhé ruky. Tento znak nebude pravděpodobně dobře proveditelný u kojenců, ti ještě nemají dobře vyvinutou jemnou motoriku a jednou rukou se „netrefí“ do ruky druhé a mohla by jim dělat problém koordinace rukou. Znak je ovšem nezaměnitelný za jiné další gesto.

Obr. č.10: Hotovo

Kojenec i batole se s mléčnou stravou setkávají běžně každý den, často i několikrát za den, proto je znak „**mléko**“ pro pečující osoby důležitý. Oba systémy znaků v tomto případě vycházejí z činnosti - dojení krávy - kdy získáváme mléko.

Metoda “BabySigns” využívá jedné ruky, která je aktivní, vykonává pohyb jako při dojení, ruka je v pěst a opakovaně se rozevívá, vše probíhá v úrovni hrudníku. Díky tomuto pohybu může být znak vztahován i ke kojení. Gesto se snadno provádí a pro dítě je lehké si jej zapamatovat. U systému “Znakování s miminky” se setkáváme s totožným principem znaku jako u prvního systému. Ruce jsou v pěst a jejich opakované rozevírání představuje dojení krávy. Znak je prováděn synchronizovaně oběma rukama. Je zde názornost znaku, která se dá vztahovat díky pozici rukou při provedení znaku i ke kojení, což je vhodné pro lepší zapamatování znaku.

Obr. č. 11: Mléko

„**Tatínek**“ je velmi důležitá pečující osoba blízká dítěti, a proto je dobré umět znak, kterým se tatínek označuje. Oba systémy shodně naznačují znak v oblasti čela na znamení čepice, mohlo by jít také o symbol „hlavy rodiny“. Jednodušším znakem je znak ze systému „BabySigns“. Je statický a neklade velký důraz na jemnou motoriku, který je u druhého systému značný. V prvním systému se rozevřená dlaň hřbetem ruky dotýká čela, znak je statický, díky tomu je snadný pro dítě i nízkého věku. O jeho přirozenosti a intuitivnosti bychom mohli vést diskuzi. Je však protipólem znaku „maminka“, pokud budeme tyto dva znaky používat společně, vytvoříme tak možnou logiku pro dětské porozumění.

Znak od české autorky je dynamický a názorný, ruka s nataženými prsty přiložená k čelu na znak čepice, kšiltovky či jiného druhu, se pohybuje směrem dolů, kde otcové mívají vousy. Tímto se stává zaměnitelným za znak „maminka“, kdy je gesto naznačeno též nataženými prsty v oblasti tváře a úst.

ruka se dotýká čela, dlaň je rozevřená
(Acredolo, Goodwyn, 2007)

pohyb rukou s nataženými prsty od čela k bradě (naznačení čepice a vousů)
(Vasilovčík Šustová, 2008)

Obr. č. 12: *Tatínek*

3 Vliv znakování na rozvoj komunikační schopnosti u dětí

Praktická část bakalářské práce se bude zabývat využitím systémů znakování s kojenci a batolaty a zda mají tyto systémy pozitivní vliv na vývoj dětské řeči. Výzkumné šetření se zaměřuje na rodiny, které s dětmi využívají znakování při komunikaci a výsledky jsou porovnávány s průměrným řečovým vývojem u běžných dětí, který je popsán v *Klinické Logopedii* (Škodová, Jedlička, 2003)

3.1 Cíle výzkumu

Empirická část bude zaměřena na použití znakové řeči v komunikaci rodiče s dítětem, porovnání aktivní slovní zásoby znakujičích dětí s literaturou a potvrzení či vyvrácení předpokladů, které byly stanoveny v této práci. Hlavním cílem práce je zjistit zda má užívání znaků a gest v komunikaci s dítětem pozitivní vliv na jeho rozvoj v oblasti vývoje řeči.

Předpoklad č. 1

Předpokládáme, že mezi první znaky, které se děti naučí používat, patří spíše pojmy pro denní potřebu (jídlo, hygiena, ukládání ke spánku apod.), než znaky, pro hlubší komunikaci (co má rádo, co se mu líbí, co vidělo,..).

Předpoklad č. 2

Předpokládáme, že děti, se kterými se znakuje, lépe zvládají kritické, emočně vypjaté situace. (Méně pláčou při nekomfortnosti)

Předpoklad č. 3

Předpokládáme, že většina dětí, které využívají znakování v raném věku, bude aktivně používat více slov, oproti dětem, se kterými se neznakuje.

Předpoklad č. 4

Předpokládáme, že mezi porovnávanými systémy není rozdíl v efektivnosti na rozvoj komunikační schopnosti u dětí.

3.2 Použité metody a charakteristika respondentů výzkumu

Pro potvrzení či vyvrácení výše zmíněných předpokladů a zjištění potřebných informací byla zvolena metoda kvantitativní. Hlavním důvodem bylo oslovení velkého množství respondentů. Byl vytvořen dotazník, který má 19 otázek, z nichž je dvanáct uzavřených, tři polouzavřené a zbylé čtyři otázky jsou otevřené. Dotazník byl zpracován v tištěné i elektronické podobě.

Dotazník byl určen pouze rodičům a pečovatelům, kteří používají či využívali program “BabySigns” nebo “Znakování s miminky” v komunikaci s dětmi. Respondenti byli ujištěni, že výzkum je zcela anonymní a výsledky budou použity a zpracovány pouze pro účely této práce. Motivací pro vyplnění dotazníku byla možnost, v případě zájmu, zaslání zpracovaných výsledků na e-mailovou adresu.

Před rozesláním dotazníků proběhla nejdříve pilotáž, které se účastnilo 5 maminek kurzu “BabySigns”. Po navrácení dotazníků byl dále rozeslán elektronickou formou do obou skupin ve spolupráci s instruktorkami do již zmíněných programů.

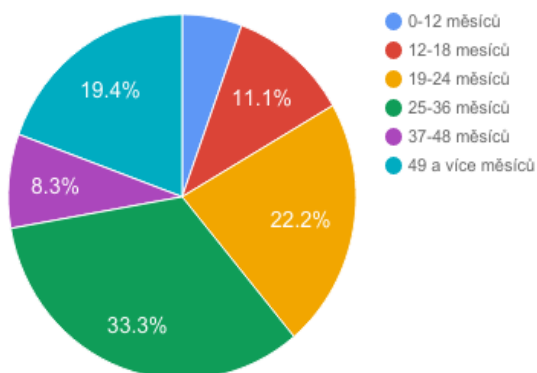
3.3 Analýza dotazníkového šetření

Jaký je věk dítěte?

Tato otázka měla za úkol zjistit věk dětí, kterých se dotazník týkal. Otázka byla otevřená a rodiče psali číslo do prázdného pole. Výsledek ukázal, že v době vyplňování dotazníků, bylo 33,3 % znakovících dětí ve věku 25-36 měsíců. Dalších 22,2 % bylo mezi 19 a 24 měsíci, mezi 12 a 18 měsíci bylo 11,1 %, 8,3% bylo ve věku 37-48 měsíců, více než 49 měsíců mělo 19,4 % a zbylých 5,7 % dětí bylo mladších 12 měsíců. Pro přehlednost je vytvořena tabulka s počty dětí.

věk dětí v měsících	počet dětí
0 -12	2
12-18	4
19-24	8
25-36	12
37-48	3
49 a více	7

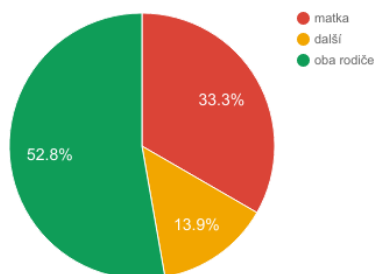
Tab. 1: Věk dětí v měsících

Graf č. 1: Věk dětí v měsících

Kdo s dítětem znakuje?

Na tuto otázku odpovědělo 33,3 % rodičů, že s dítětem znakuje pouze matka. 39,7 % uvedlo, že s dítětem znakuje celá rodina včetně prarodičů a u 52,8 % znakují oba rodiče, tedy otec s matkou. S žádným dítětem neznakuje pouze otec.

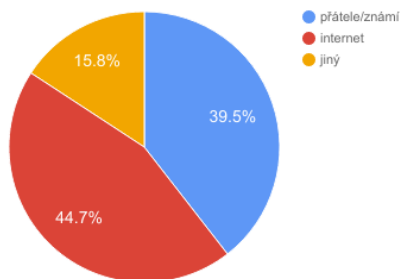
Matka	12
Otec	0
Další	5
oba rodiče	19

Graf č.2: Účast rodinných příslušníků
na znakové komunikaci

Tab. Č. 2: Účast rodinných příslušníků
na znakové komunikaci

Odkud jste se o znakování dověděli?

Na tuto otázku 44,7 % respondentů odpovědělo, že o znakování se dověděli na internetu, dalších 39,5 % dostalo první informaci od známých či přátel a zbylých 15,8% uvedlo jiné odpovědi, které se různily. V jednom dotazníku bylo například uvedeno, že rodina se o znakování dověděla z filmu Fotr je lotr.

Graf č.. 3: Odkud se o znakování dověděli

přátelé/známí	15
internet	17
jiný	6

Tab. 3: Odkud se o znakování dověděli

Kterou metodu znakování využíváte?

Respondenti dotazníku se touto otázkou rozdělili na dvě skupiny ve stejném počtu, kdy jedna část využívá metodu “BabySigns” 50 % a druhá systém “Znakování s miminky”, také 50 %. Doplněkem byla otázka na rozdíl mezi těmito dvěma systémy. Odpovídali pouze rodiče, kteří měli znalosti obou programů což byli jen 4 respondenti tedy 12,5 %. 87,5 % rodičů na tuto otázku neodpovědělo.

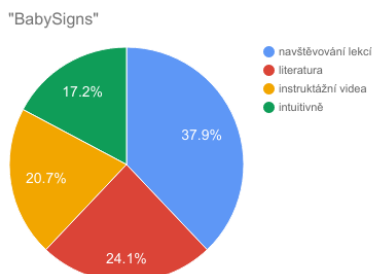
Jakou formou jste se učili znakovat?

Intuitivní způsob výuky znakování uvedlo 37,1 % rodičů využívajících “Znakování s miminky”, dalších 34,3 % dává přednost internetu a zbylých 28,6 % se řídí dle literatury.

Graf č.4: Forma znakování „Znakování s miminky”

Oproti tomu u programu “ BabySigns” 37,9 % uvedlo, že využívají nebo využívali lekce, 24,2 % využilo literaturu, instruktážní videa si pouštělo 20,7% a 17,2 % se znakování učilo intuitivně.

Graf č.5: Forma znakování „BabySigns”

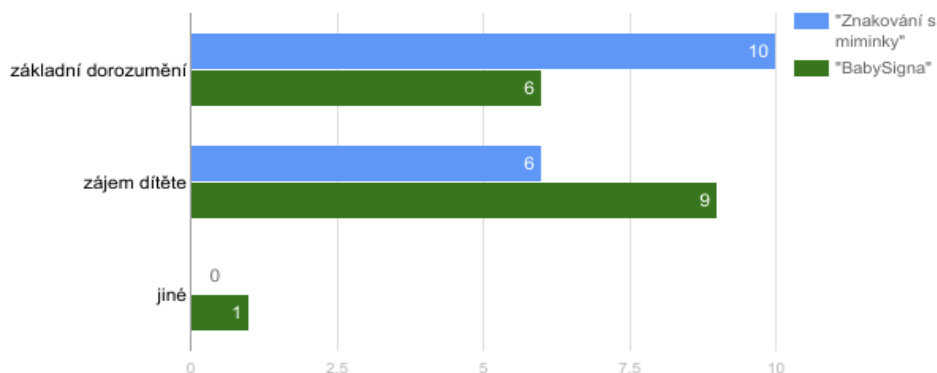
Vzhledem k povaze obou metod, kdy metoda dle Vasilovčik - Šustové vede pouze semináře pro rodiče, je tento výsledek pochopitelný.

Z jakého důvodu jste začali se znakováním?

Na tuto otázku odpovídala každá skupina rozdílně. Více než polovina rodičů využívajících americký program začalo se znakováním z důvodu zájmu dítěte, chtěli vědět co má rádo apod., zatímco u druhé skupiny většina rodičů uvedla jako hlavní důvod snahu o základní dorozumění, např. jídlo, spánek a hygiena. Pouze jeden rodič z celkového počtu odpověděl, že důvodem byla zvědavost. Pro přehlednost byly hodnoty zaneseny do tabulky.

	„BabySigns”	„Znakování s miminky”
základní dorozumění s dítětem	6 (37,5%)	10 (62,5%)
zájem dítěte	9 (56,3%)	6 (37,5%)
jiné	1 (6,2%)	0

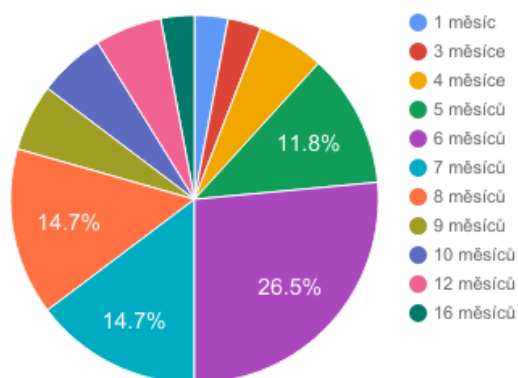
Tab. č. 4: Důvod znakování

Graf č. 6: Důvod znakování

Jaký byl věk dítěte při zahájení znakování?

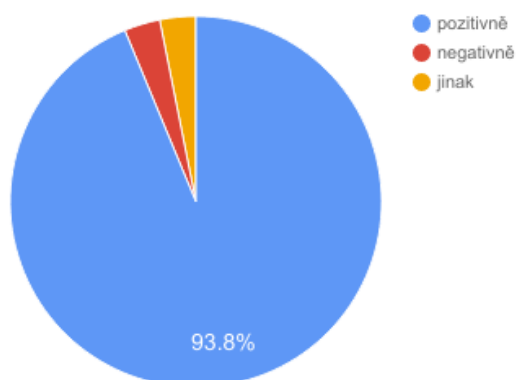
Z následujícího grafu vyplývá, že nejvíce dětí se začalo učit znakování v 6 měsících - 26,5 %. Druhým nejčastějším věkem s 14,7 % byl věk 7 měsíců a 8 měsíců. V těchto měsících je i doporučováno s výukou u dětí začít.

Graf č.7: Věk dítěte při zahájení znakování

Jak Vaše dítě reagovalo na znakování?

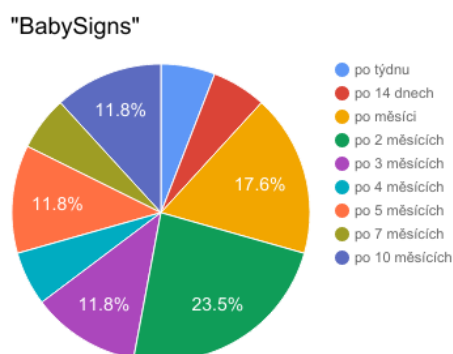
U této otázky pouze jeden rodič odpověděl, že jeho dítě reagovalo negativně, tedy bez zájmu. Jeden respondent uvedl jinou odpověď, kterou bylo, že jeho dítě reagovalo na začátky znakování smíšeně, v intervalech zájmu a nezájmu. Avšak 93,8 % dětí má na znakování pozitivní reakce.

Graf č.8: Reakce dítěte na znakování

Po jaké době od začátku znakování, začalo Vaše dítě aktivně používat znak?

23,5 % dětí, které využívaly metodu “BabySigns”, začaly aktivně používat znaky po dvou měsících, co se na ně začalo znakovat. Druhou nejčastější odpovědí s 17,6 % je po měsíci a 11,8 % znakovalo po třech a pěti měsících. U metody “Znakování s miminky” 37,5 % dětí začalo znakovat po dvou měsících a 18,8 % po měsíci nebo třech měsících. Průměrně si tedy dítě dva měsíce zvyká na nový způsob komunikace a poté se aktivně zapojuje.

Graf č.9: Aktivní zapojení dítěte „BabySigns”

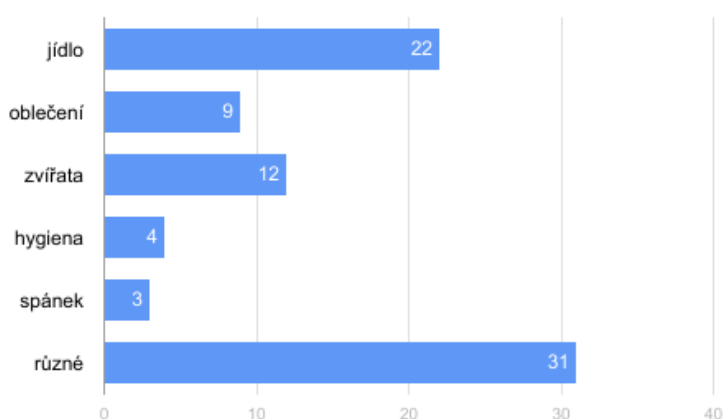
Graf č.10: Aktivní zapojení dítěte „Znakování s miminky”

Jaké byly první tři znaky, které se Vaše dítě naučilo?

Z odpovědí respondentů vyplynulo, že nejvíce prvních znaků je neurčitého druhu, nejčetnější je slovo *světlo*, které se objevilo 13x a dále slovo *ještě*, které se objevilo 11x. Druhá velmi početná skupina se vztahuje k jídlu (např. *jídlo*, *pití*, *mléko*, *jablko*, *banán* apod.), tyto znaky se

objevily celkem 22x. Třetí skupinou jsou zvířata s počtem 12, mezi kterými byl nejčastěji volen *pes* nebo *kočka*.

Je zajímavé, že co se týče oblečení, děti znakuji pouze znak pro *čepici* a jiný druh oblečení nebyl uveden. Znak *světlo*, se objevoval téměř v každé odpovědi. Děti se velmi snadno učí tento znak, díky multisenzoriální možnosti, kterou nabízí. Jde o vjem zrakový, kdy pomocí vypínače dítě vnímá světlo a tmu. Dále samotný pohyb, který může dítě vykonat (stisk vypínače), znak pro světlo, který mu předkládá rodič a slyšené slovo.

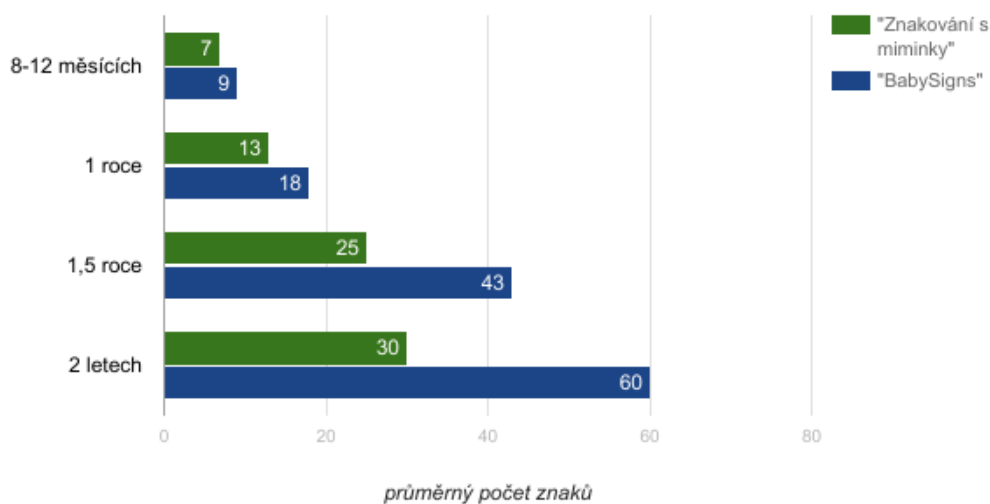
Graf č.11: První znaky

Uved'te přibližný počet znaků, které dítě umělo v období: 8-12 měsíců/1 rok/1,5 roku/2 roky?

Výsledný počet znaků je průměrem odpovědí respondentů, kteří uvedli konkrétní číslo. U "Znakování s miminky" byl před jedním rokem nejnižší počet znaků 3 a nejvyšší 10, v roce byl nejnižší počet 8 a nejvyšší 21. V roce a půl byly počty nejnižší a nejvyšší 14 a 60. Ve dvou letech bylo nejvyšší číslo 18 a nejnižší počet maminky uváděly, že dítě již žádné znaky ke komunikaci nevyužívá a pouze mluví.

U "BabySigns" byl nejnižší počet před prvním rokem 3 a nejvyšší 20. V jednom roce bylo nejmenší číslo 3 a největší 40. Nejnižší číslo v roce a půl bylo 5 a nejvyšším 70. Číslo 30 bylo ve dvou letech největším a jako nejmenší bylo opět uváděno, že dítě již mluví a znaky nepoužívá. Z grafu vyplývá, že děti znakuující s programem „BabySigns“ umí v každém věkovém období přibližně o čtvrtinu více znaků, než děti užívající „Znakování s miminky“.

Počet znaků, které děti používají se započítává do aktivní slovní zásoby z toho důvodu, že díky jejich pomoci se zvládnou porozumět a říct si, co potřebují a chtějí.

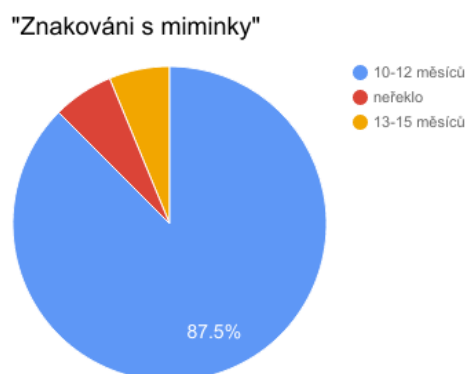

Graf č.12: Průměrný počet znaků

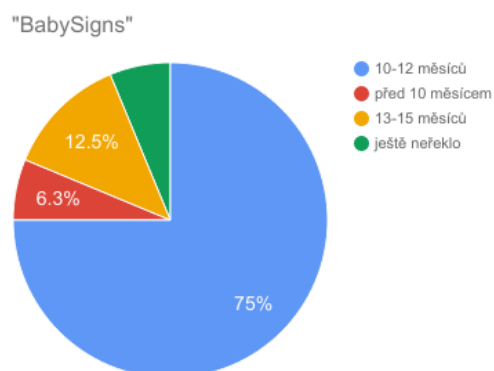
Kdy Vaše dítě řeklo první slovo?

U zahraniční metody 75 % dětí řeklo první slovo ve věku mezi 10-12 měsíci a 12,5 % mezi 13-15 měsíci. Dokonce 6,3 % respondentů uvedlo, že jejich dítě řeklo první slovo před 10 měsíci. U využívání českého systému řeklo první slovo 87 % dětí mezi 10 a 12 měsícem. Zbylé 2,5 % buď slovo zatím neřekly, nebo to bylo později mezi 13 a 15 měsícem.

Škodová, Jedlička (2003) uvádí, že první slova se objevují až ve věku mezi 10 a 18 měsíci. Z výsledků je možné vyzorovat, že žádné údaje se neblíží k věku 18ti měsíců. Lze tedy říci, že při využívání této metody začínají děti říkat první slova dříve. Zároveň Holmanová (Škodová, Jedlička 2003) uvádí, že první plnovýznamová slova vyprodukuje dítě mezi prvním a druhým rokem života.

Graf č.13: První slovo „Znakování s miminky”

Graf č.14: První slovo „BabySigns”

Kdy začalo dítě preferovat mluvu před znakem?

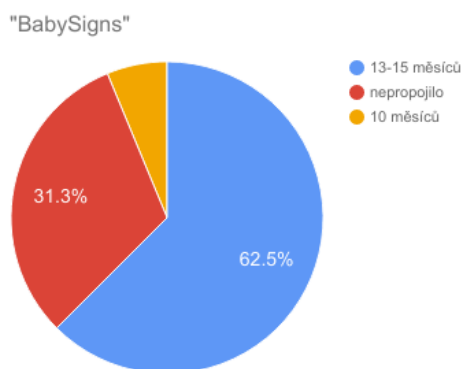
U této otázky bylo uvedeno nepřehledné množství různých odpovědí. Někteří rodiče nevěděli přibližný věk nebo nedokázali rozhodnout o preferenci mluvy před znakem. Proto zde otázka není více zpracována. Mnoho rodičů odpovědělo, že jejich dítě stále využívá znaků u nových a složitějších slov a při obtížích s dorozuměním se. Nejčastější věk, který se u této otázky objevoval, je přibližně 2 roky, kdy má již dítě dostatečnou slovní zásobu pro potřebnou komunikaci ale zároveň používá slova, která mu dělají obtíže.

Ve kterém měsíci propojilo dítě znak se slovem?

U metody „BabySigns” znak se slovem nepropojilo 31,3 % dětí, buďto z důvodu nedovršeného věku k propojení nebo dítě přestalo znakovat slovo ve chvíli, kdy ho již umělo říci. Děti, které propojily znak se slovem je 62,5 % a byly ve věku mezi 13 a 15 měsíci.

V druhém přístupu stejný počet 62,5 % dětí propojilo znak, ale až ve věku 13-15 měsíci. dalších 25 % ve věku 16-18 měsíci.

Z tohoto grafu vyplývá, že v metodě „Znakování s miminky” začaly děti znaky propojovat se slovy později, než-li v prvním systému. Avšak je nutné brát zřetel na individuální vývoj dítěte a také na věk, ve kterém se dítě začalo znakování učit. S pozdějším věkem začátku, je také zpomalen celý proces tohoto učení a dítě k tomuto propojení potřebuje dostatek času a zkušeností s ukazováním gest.

Graf č.15: Propojení znaku a slova „BabySigns”

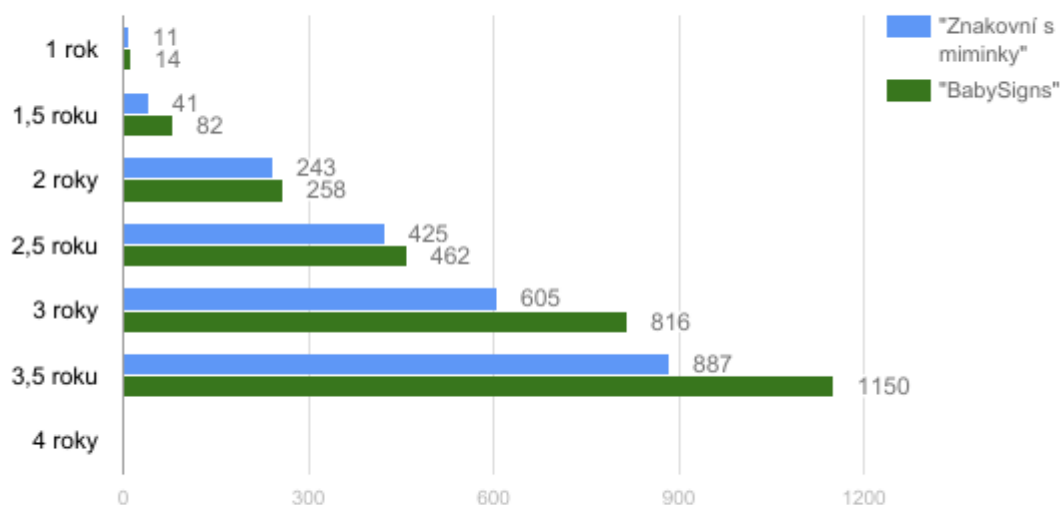
Graf č.16: Propojení znaku a slova „Znakování s miminky”

Jaká byla/je aktivní slovní zásoba dítěte v daném věku?

Tato otázka je velmi problematická, jelikož rodiče uváděli pouze přibližný počet slov. Mnoho z nich také nedokázalo odhadnout přibližnou slovní zásobu. V tabulce je uveden průměrný počet slov z obou znakových skupin. Je možné vypořádat, že u skupiny „Znakování s miminky“ jsou čísla lehce nižší. Ve srovnání s Klinikou logopedií (Škodová, Jedlička 2003) lze rozeznat, že děti, které využívaly znakování, mají oproti průměru větší slovní zásobu a dokonce děti, které využívaly program „BabySigns“ používají ve 2,5 letech počet slov až dvojnásobný. Také v jednom roce jsou znakové děti schopné říci až trojnásobně více slov. Hodnoty byly zaneseny do tabulky pro přehlednost a porovnání s průměrnou slovní zásobou dětí.

věk dítěte	průměrná aktivní slovní zásoba „BabySigns“	průměrná aktivní slovní zásoba „Znakování s miminky“	průměrná slovní zásoba dle Škodové a Jedličky (2003)
1 rok	14	11	3
1,5 roku	82	41	3-20
2 roky	258	243	50
2,5 roku	462	425	200
3 roky	816	605	500
3,5 roku	1150	887	800
4 roky	více než 1150	více než 1150	800-1500

Tab. č. 5: Průměrná aktivní slovní zásoba

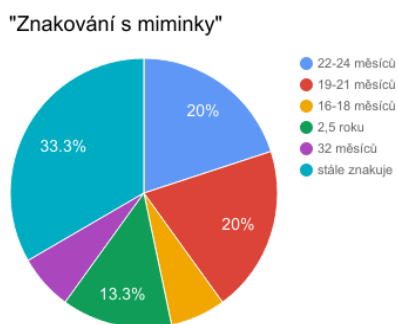

Graf č. 17: Průměrná aktivní slovní zásoba

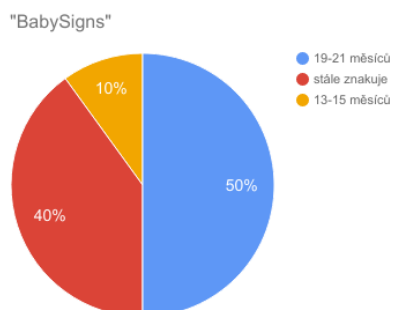
Kdy Vaše dítě upustilo od znakování a jakým způsobem přestalo?

50% dětí, které využívaly program znakování „BabySigns” přestalo znakovat mezi 19 a 21 měsícem a mezi 13 a 15 měsícem přestalo znakovat 10 % dětí. Těch, které stále znakují a doprovází mluvenou řeč symbolickým gestem je 40 %. Většina rodičů uvedla, že k opuštění znakování došlo plynule, nejdříve používáním gest pouze u obtížně vyslovitelných slov ve stresových situacích a později byla četnost znakování menší. Obdobné odpovědi je možné zaznamenat i v českém systému znakování. Pouze jeden rodič uvedl, že jeho dítě přestalo znakovat ze dne na den.

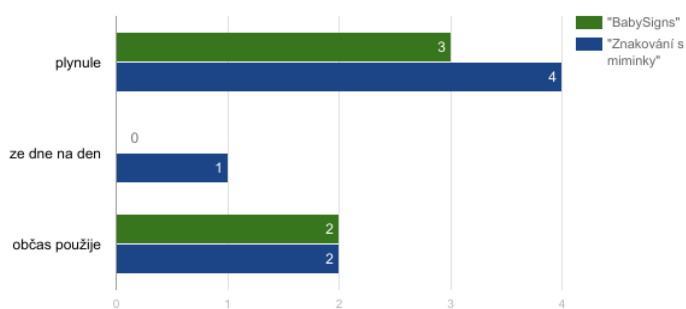
33,3 % uvedlo, že stále znakují, to je také dané věkem dítěte v době vyplňování dotazníku. Dalších 20 % dětí přestalo znakovat v rozmezí od 19 měsíců do jednoho roku. A 13,3 % přestalo znakovat až ve věku 2,5 let.

Graf č.18: Ukončení znakování „Znakování s miminky”

Graf č.19: Ukončení znakování „BabySigns”

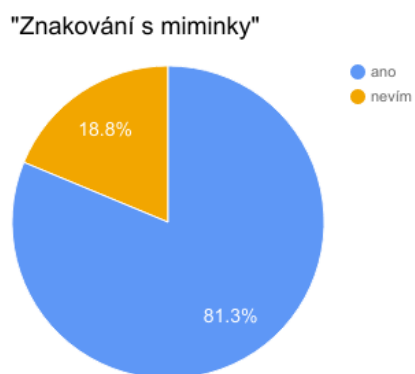

Graf č.20: Způsob ukončení znakování

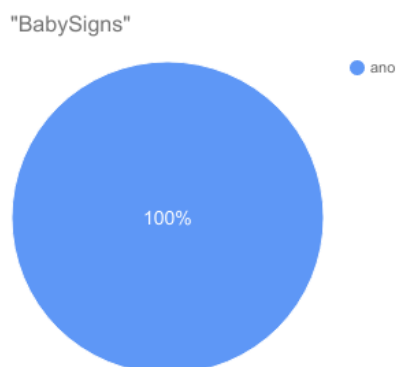
Myslíte si, že znakování má vliv na rozvoj komunikačních schopností dítěte?

Na tuto otázku odpovědělo 81,3 % dotázaných kladně, ze skupiny „Znakování s miminky” a 18,8 % uvedlo, že neví, zda má znakování vliv na rozvoj komunikační schopnosti dítěte. V druhé skupině se respondenti 100 % shodli na pozitivním vlivu znakování.

Dle výsledků, které byly zpracovány z předcházejících otázek na počet slov aktivní slovní zásoby a věk dítěte, ve kterém řekne první slovo, je možné soudit, že znakování má vliv na rozvoj komunikačních schopností.

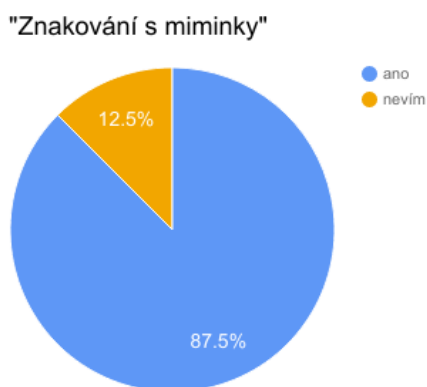
Graf č.21: Vliv na rozvoj „Znakování s miminky”

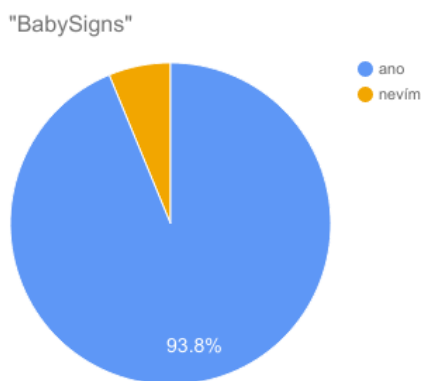
Graf č.22: Vliv na rozvoj „BabySigns”

Myslíte si, že Vaše dítě lépe zvládá kritické, emočně vypjaté situace?

U této otázky uvedlo 93,8 % rodičů využívajících „BabySigns”, že jejich dítě, lépe zvládá kritické situace. Je to z důvodu dorozumění se a předcházení stresovým situacím z důvodu špatného pochopení se navzájem. U systému „Znakování s miminky” kladně odpovědělo 87,5% rodičů. Děti jsou schopné říci co potřebují a co chtějí, přesto že by jim dospělý artikulovanou řečí za normálních okolností nerozuměl. Díky symbolickým gestům lze rozeznat i nepatrné nuance, které však často zapříčiní rozhořčení a zlobu na obou stranách.

Graf č.23: Zvládnutí kritické situace „Znakování s miminky”

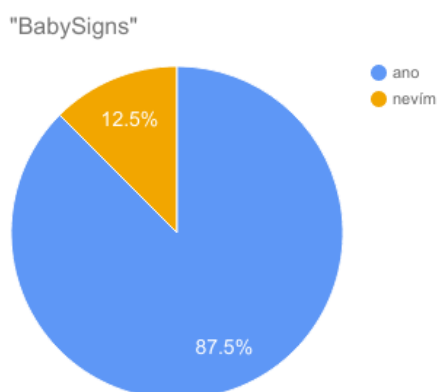
Graf č.24: Zvládnutí kritické situace „BabySigns”

Myslíte si, že díky znakování Vaše dítě méně pláče a méně dává najevo nelibost křikem/pláčem?

U systému dle Vasilovčik - Šustové uvedlo 75 % rodičů, že jejich dítě díky znakování méně pláče. U druhé skupiny s tímto výrokem souhlasilo 87,5 % rodičů. V obou případech jsou zbylá procenta odpovědí: nevím. Pokud dítě není schopné se s okolím domluvit mluvenou řečí, obvykle bývá plačtivě a vzteklé. Avšak pokud má možnost využít systému, kterému jeho blízcí rozumí a je schopno vysvětlit a pochopit v čem tkví problém, uklidní se a není důvod k dalším starostem.

Graf č.25: Projev dítěte „Znakování s miminky”

Graf č.26: Projev dítěte „BabySigns”

Vidíte rozdíly v komunikaci znakovícího dítěte a dítěte, které nevyužívalo znakování?

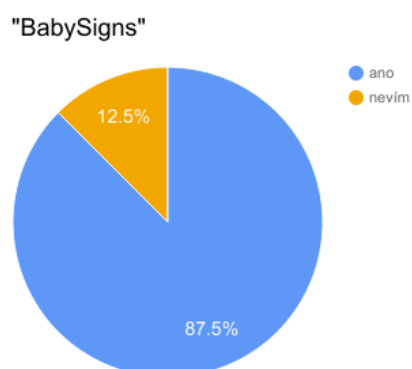
U této otázky odpovědělo 87,5 % respondentů programu „BabySigns“, že vidí rozdíly v komunikaci, avšak většina již neodpověděla na doplňující otázku: Jaké rozdíly?

U druhého znakového systému kladně odpovědělo 68,8 % a záporně 6,2 %, dalších 25 % neví, zda v komunikaci nějaké rozdíly jsou.

Rozdíly jsou patrné především má-li rodina srovnání například s dalším potomkem. Je těžké odhadnout situace chování dítěte na veřejnosti a v soukromí. U odpovědí na tuto otázku rodiče většinou srovnávali dvě své vlastní děti. Ve třech případech se rodiče shodují, že vývoj řeči byl u dítěte, které znakovalo rychlejší a proběhlo bez problémů. Téměř všichni respondenti, kteří odpověděli na tuto otázku, se shodují na podobných odpovědích. Děti jsou skvěle motivovány k rozvoji komunikace, rodiče lépe rozumí potřebám svých dětí a děti mají možnost vyjádřit se, když chtějí něco sdělit a nemusí na sebe upozorňovat jinými způsoby, jako je například pláč či vztekání.

Zde jsou uvedeny příklady odpovědí na tuto otázku.

- „Méně se vzteká a matka rychleji pochopí, co dítě chce.“
- „Dítě se méně vzteká, ale pouze u příbuzných a známých, kteří znaky také používají.“
- „Menší pocity frustrace z oboustranného nepochopení.“
- „S druhým synem už jsem neznakovala tak intenzivně a naučil se mluvit zhruba o půl roku později. S prvním synem, se kterým jsem hodně znakovala byla komunikace mnohem bezproblémovější, začal mluvit velice brzo, rychle se naučil R a Ř a měl mnohem větší slovní zásobu.“
- „Ano vidím, domluvili jsme se na spoustě věcí mnohem dříve, než tato slova začalo vyslovovat. A komunikace tak byla mnohem lepší. Ve chvílích emočního vypětí mnohem lépe reaguje na znaky než na mluvenou řeč, lépe rozumí mluvené řeči, když je doplněna znakem. Se starším jsme neznakovali a určitě by se to hodilo. S dvojčaty znakováme, mají bohatší slovník a i začínají mluvit dřív.“

Graf č.27: Rozdíl v komunikaci „BabySigns”

Graf č.28: Rozdíl v komunikaci „Znakování s miminky”

Závěr výzkumného šetření

Tato bakalářská práce se věnuje systémům znakování jako komunikačnímu prostředku u kojenců a batolat. Hlavním cílem této práce bylo zodpovědět otázku, zda má znakování s kojenci a batolaty vliv na rozvoj komunikační schopnosti u dětí.

Respondenti výzkumného šetření byli rozděleni na dvě skupiny otázkou v dotazníku, který komunikační systém využívají. Zda český program Mgr. Vasilovčik - Šustové „Znakování s miminky” nebo zahraniční systém Dr. Goodwyn a Dr. Acredolo „BabySigns”. Dotazníkové šetření bylo zaměřeno na využití symbolických gest v komunikaci a na slovní

zásobu dětí. Shromážděná data byla následovně porovnáována s údaji v Klinické logopedii (Škodová, Jedlička 2003).

Z dotazníkového šetření zaměřeného na rodiče vyplynulo, že nejčastěji se o systému znakování dozvěděli prostřednictvím internetu a od přátel nebo známých. Rodiče se svými dětmi začali znakovat nejčastěji kolem 6. – 8. měsíce věku, což je také doporučený věk pro zahájení znakování. Téměř 100 % dětí reagovalo na znakování pozitivně a samy znakovat začaly nejčastěji po 2 měsících od zahájení, což je přibližně mezi 9. měsícem a 1. rokem.

Rodiče také odpovídali na otázku, z jakého důvodu se znakovou komunikací začali, zda to bylo kvůli základnímu porozumění s dítětem nebo zda měli touhu si s dítětem povídat o jeho pocitech, co se mu líbí a co ne. U programu „Znakování s miminky“ převládla základní potřeba dorozumět se s dítětem a u systému „BabySigns“ rodiče začali z důvodů zájmů dítěte.

Jedna z otázek se týkala konkrétních znaků, které se děti naučily mezi prvními. Z výsledků vyplývá, že nejvíce znaků, které byly děti schopné ukázat se týkaly jídla a pití. Šlo o znaky pro *mléko, jídlo* a potraviny. Znakem s největší četností však bylo slovo *světlo*, které se může zdát méně potřebné pro komunikaci. Avšak toto slovo se dětem učí téměř nejsnázeji, jelikož ho vnímají několika smysly a jsou schopné si ho snadno zapamatovat. Velmi zajímavé je, že z oblasti oblečení se objevoval pouze znak *čepice*.

Výsledné hodnoty dotazníkového šetření měly vyhodnotit hlavní cíl práce a následovné předpoklady:

Hlavní cíl práce, zda má znakování s kojenci a batolaty vliv na rozvoj komunikační schopnosti u dětí **byl verifikován**. Například v otázce č. 11, kde z dotazníků vyplývá, že znakovající děti jsou schopné říci první slovo přibližně o 3 měsíce dříve oproti běžnému průměru, se tento cíl pozitivně potvrzuje. Také děti využívající znakování, aktivně používají větší počet slov v určitém věku, než děti, se kterými se znaková komunikace nevyužívala, což je patrné z tabulky č. 5.

Předpoklad č. 1, že mezi první znaky, které se děti naučí používat, patří spíše pojmy pro denní potřebu (jídlo, hygiena, ukládání ke spánku apod.), než znaky, pro hlubší komunikaci (co má rádo, co se mu líbí, co vidělo apod.), **se potvrdil**. V otázce č. 9 je patrné, že nejpočetnější skupinou slov, kterou se děti učí jsou slova z oblasti jídla a pití. Dále také skupina slov označené jako různé, která obsahuje například: ještě a hotovo.

Předpoklad č. 2, že děti, se kterými se znakuje, lépe zvládají kritické, emočně vypjaté situace (méně pláčou při nekomfortnosti), **se potvrdil**. V jedné skupině odpovědělo 87,5 % a v druhé 93,8 % respondentů na tuto otázku kladně a nikdo neodpověděl negativně. Zároveň u otázky č. 18 rodiče uváděli, že děti jsou méně frustrované, méně se vztekají a vzájemně se snáze domluví a pochopí co druhý chce a žádá.

Předpoklad č. 3, že většina dětí, které využívají znakování v raném věku, bude aktivně používat více slov, oproti dětem, se kterými se neznakovalo **se potvrdil**. U otázky č. 14 je v tabulce zanesen průměrný počet slov neznakujících dětí k porovnání s výsledky z dotazníku. Z odpovědí je patrné, že například znakující děti ve věku 2,5 let mají 2x větší slovní zásobu, než děti, které znakování v raném věku nevyužívaly.

Předpoklad č. 4, že mezi porovnávanými systémy není rozdíl v efektivnosti na rozvoj komunikační schopnosti u dětí **se potvrdil**. Děti využívající systém „Znakování s miminky“ a „BabySigns“ mají oba vyšší průměr slovní zásoby, který se vzájemně liší jen několika slovy. Oba systémy jsou shodné také ve věkovém průměru, kdy dítě řekne první slovo a zároveň jsou oba nad běžným průměrem.

4 Závěr

Tato bakalářská práce se věnovala rozvoji komunikační schopnosti v raném věku. Práce byla zaměřena na znakování s kojenci a batolaty. Děti se snaží komunikovat se svým okolím již od útlého věku a využívají k tomu především neverbální komunikaci. Vznikl tak komunikační systém, který je založen na využívání symbolických gest a znaků. Díky této komunikační metodě, jsou děti schopné vyjádřit svou potřebu a dorozumět se tak s blízkými lidmi dříve než se naučí vyjadřovat mluvenou řečí.

První kapitola teoretické části práce popisovala vývoj řeči u dětí v raném věku. Vývoj byl rozdělen na časová období, která byla podrobněji rozepsána.

Druhá kapitola, která byla v první části bakalářské práce obsažena, se týkala samotného znakování. Byl zde popsán první znakový systém v USA – „BabySigns“ a první znakový systém vytvořený v ČR – „Znakování s miminky“. U těchto dvou programů byla porovnávána metodika a využití, způsob používání znaků a provedení znaků.

Praktická část, která z teoretické části vychází, se věnovala používání znakové řeči a vývoji slovní zásoby u dětí. Jako výzkumná metoda bylo zvoleno dotazníkové šetření,

sestavené z otevřených, uzavřených a polouzavřených otázek. Díky kvantitativnímu výzkumu bylo možné zodpovědět výzkumné otázky, které u daného vzorku prokázaly, že děti, které využívají metody znakování v rané komunikaci mají větší slovní zásobu a jsou schopné dříve říci první slovo. Z odpovědí respondentů byla sestavena tabulka, která porovnávala aktivní slovní zásobu dětí a na základě zpracovaných dotazníků se prokázalo, že znakování s dětmi v raném věku, má vliv na rozvoj komunikační schopnosti u dětí, což bylo hlavním cílem této práce. Zodpovězené otázky také verifikovaly předpoklady, které byly stanovené v úvodu práce.

Na základně výsledků získaných z dotazníkového šetření této práce a z výzkumů, které byly provedeny v zahraničí, by bylo možné využít znakové komunikace a symbolických gest i na poli speciální pedagogiky. Znakování s dětmi by bylo vhodné využít u dětí s ADHD, které by například, díky komunikaci využívající více vjemů, udržely déle pozornost a při zapojování vlastního těla do komunikace by mohly předcházet nevhodnému chování vůči ostatním. Dále by komunikační systém byl přínosný například pro děti s poruchou autistického spektra, kde by gesta a mimika pomáhaly dětem od raného věku pochopit smysl a význam určitých slov a pocitů v interakci s okolím.

Na rozvoj řeči u dětí má vliv mnoho faktorů vnitřního i vnějšího prostředí. Raný vývoj řeči je podmíněn a ovlivněn jemnou a hrubou motorikou, motorikou mluvidel, zrakovým a sluchovým vnímáním a sociálním prostředím. Mimo jiné také souvisí s neuromotorickým vývojem a nadáním pro řeč. Při posuzování řečových a komunikačních schopností je proto třeba brát ohled i na tyto zmíněné faktory. Přestože je možné říci, na základě provedeného šetření, že znakování se slyšícími dětmi má pozitivní vliv na vývoj řeči, pro potvrzení daných závěrů by šetření mělo probíhat v delším časovém horizontu a u větší skupiny respondentů, aby mohlo čelit rozsáhlejší vědeckým výzkumům.

Shrnutí

Předložená bakalářská práce se zabývala rozvojem komunikační schopnosti a byla zaměřená na znakování s kojenci a batolaty. Byla rozdělena na dvě části - teoretickou a praktickou.

První kapitola shrnuje vývoj řeči dítěte od narození do tří let a druhá kapitola se věnovala dvěma znakovacím systémům a jejich porovnání. Šlo o systém autorek Goodwyn a Acredolo – „BabySigns” a program české autorky Mgr. Vasilovčik - Šustové – „Znakování s miminky”.

Druhá, empirická část byla věnována kvantitativnímu výzkumu. Tento výzkum byl proveden prostřednictvím dotazníkového šetření. Byla oslovena skupina znakovacích rodičů vždy od jednoho systému. Výsledky výzkumného šetření potvrdily hlavní cíl práce, že znakování má vliv na rozvoj komunikační schopnosti u dětí .

Summary

This thesis looked into development of communication skill, focused on the signing of infants and toddlers. It was divided into the two parts - theoretical and practical. The first chapter summarize children's development of the speech up to 3 years of age, the second chapter was dedicated to the two signing methods and their comparison. Namely the system of the authors Goodwyn and Acredolo – „BabySigns” and programme of the Czech author Mgr. Vasilovčik - Šustová – „Znakování s miminky”. The second, empirical part of the thesis was dedicated to the quantitative research. This research was performed with questionnaire inquiry. The questionnaires were filled out by the parents that apply one of the mentioned signing methods. The results of research confirm the goal of thesis that signing has influence on the development of children's communication skills.

5 Seznam použitých informačních zdrojů

- ACREDOLO, Linda P. a Susan GOODWYN. *Baby signs program: světově nejrozšířenější program znakové řeči pro batolata : průvodce pro rodiče*. Kněžmost: Nuerasoft, c2007. ISBN 9788025411858.
- ACREDODO, Linda P. a Susan GOODWYN. *Baby Signs: How to Talk with Your Baby Before Your Baby Can Talk*. 3.vyd. New York: McGraw-Hill, 2009. ISBN: 0071615032.
- ALLEN, K. Eileen a Lynn R. MAROTZ. *Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let*. Vyd. 2. Přeložil Petra VLČKOVÁ. Praha: Portál, 2002. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 8073670550.
- BEZDĚKOVÁ, Jana. *Učíme naše dítě mluvit. 2., upr. a dopl. vyd.* Praha: Arista, 2014. ISBN 9788087867105.
- DeVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. Praha: Grada, 2001. Expert (Grada). ISBN 8071699888.
- DOHERTY-SNEDDON, Gwyneth. *Neverbální komunikace dětí: jak porozumět dítěti z jeho gest a mimiky*. Praha: Portál, 2005. ISBN 8073670437.
- HOLINGER, Paul C. a Kalia DONER. *Co říkají děti, než se naučí mluvit: devět signálů, jichž nemluvnata užívají k vyjádření svých pocitů*. Vyd. 2. Přeložil Alena HNÍDKOVÁ. Praha: Triton, 2014. ISBN 9788073878191.
- HORNÁKOVÁ, Katarína, Svetlana KAPALKOVÁ a Marína MIKULAJOVÁ. *Jak mluvit s dětmi: od narození do tří let*. Přeložil Kateřina SLAVÍKOVÁ. Praha: Portál, 2009. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 9788073676124.
- KLENKOVÁ, Jiřina. *Logopedie*. 1.vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1110-9
- KURIC, Jozef. *Ontogenetická psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001. ISBN 8021418443.
- KUTÁLKOVÁ, Dana. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. Praha: Grada Publishing, 2005. Pro rodiče. ISBN 8024710269.
- LECHTA, V. *Symptomatické poruchy řeči u dětí*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-572-5.
- LECHTA, V. a kol. *Diagnostika narušené komunikační schopnosti*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-801-5.
- LECHTA, Viktor. *Terapie narušené komunikační schopnosti. 2., aktualiz. vyd.* Přeložil Jana KRÍŽOVÁ. Praha: Portál, 2011. ISBN 9788073679019.
- LECHTA, Viktor a Ondrej MATUŠKA. *Rozvíjanie reči mentálne retardovaných detí raného a predškolského veku*. Bratislava: Invocentrum, 1995. Efeta.

PEUTELSCHMIEDOVÁ, Alžběta. *Logopedické minimum*. 2.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2005. ISBN 80-244-1233-0.

PRŮCHA, Jan. *Dětská řeč a komunikace: poznatky vývojové psycholingvistiky*. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 9788024736037.

RYAN D. *The Complete Idiot's Guide to Baby Sign Language*. New York: Alpha, 2006. ISBN 1-59257-469-6, str. 160

SOVÁK, M. *Logopedie*. Praha : SPN, 1972.

SYNEK, František. *Říkáme si s dětmi: k praktickým otázkám výchovy jaz. a řeči u malých dětí : logopedické hříčky*. Praha: ArchArt, 1994.

ŠKODOVÁ, Eva a Ivan JEDLIČKA. *Klinická logopedie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 8071785466.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 8024609568.

VASILOVČÍK ŠUSTOVÁ, Terezie. *Jak se domluvit s kojencem a batoletem: komunikujeme přirozenými znaky a gesty*. Praha: Grada, 2008. Pro rodiče. ISBN 9788024723365.

VYŠTEJN, Jan. *Dítě a jeho řeč*. Praha: Baroko & Fox, 1995. ISBN 8085642255.

Impact of symbolic gesturing on early language development. *Baby Signs* [online]. [cit. 2017-03-10].

Dostupné z: <http://www.babysigns.com/index.cfm?id=114>

Vědecký základ programu BabySigns. In: *BabySigns* [online]. [cit. 2017-03-10].

Dostupné z: http://www.babysigns.cz/media/Vedecky_zaklad_Programu_Baby_Signs_CZ.pdf

Znakování s miminky. [online]. [cit. 2017-03-10].

dostupné z: <http://www.znakovanismiminky.cy/index.php>

Miminkovština [online]. [cit. 2017-03-10].

Dostupné z: <http://www.miminkovstina.cz/index.php>

Seznam grafů, tabulek a obrázků

Obr. č. 1 : Vývoj komunikace z neverbálního projevu na verbální.....	25
Obr. č. 2 : Prosím.....	32
Obr. č. 3 : Čepice.....	33
Obr. č. 4 : Boty.....	34
Obr. č. 5 : Čistit zuby.....	34
Obr. č. 6 : Jíst.....	35
Obr. č. 7 : Děkuji.....	35
Obr. č. 8 : Koupání/mytí.....	36
Obr. č. 9 : Kočka.....	37
Obr. č. 10 : Hotovo.....	38
Obr. č. 11 : Mléko.....	38
Obr. č. 12 : Tatínek.....	39
Tab. č. 1 : Věk dětí v měsících.....	41
Tab. č. 2 : Účast rodinných příslušníků na znakové komunikaci.....	42
Tab. č. 3 : Odkud se o znakování dověděli.....	43
Tab. č. 4 : Důvod znakování.....	44
Tab. č. 5 : Průměrná aktivní slovní zásoba.....	52
Graf č. 1 : Věk dětí v měsících.....	42
Graf č. 2 : Účast rodinných příslušníků na znakové komunikaci.....	42
Graf č. 3 : Odkud se o znakování dověděli.....	43
Graf č. 4 : Forma znakování „Znakování s miminky“.....	43
Graf č. 5 : Forma znakování „BabySigns“.....	44
Graf č. 6 : Důvod znakování.....	45
Graf č. 7 : Věk dítěte při zahájení znakování.....	45
Graf č. 8 : Reakce na znakování.....	46
Graf č. 9 : Aktivní zapojení dítěte „BabySigns“.....	47
Graf č. 10 : Aktivní zapojení dítěte „Znakování s miminky“.....	47
Graf č. 11 : První znaky.....	48
Graf č. 12 : Počet znaků.....	49
Graf č. 13 : První slovo „Znakování s miminky“.....	50
Graf č. 14 : První slovo „BabySigns“.....	50
Graf č. 15 : Propojení znaku a slova „BabySigns“.....	51

Graf č. 16 : Propojení znaku a slova „Znakování s miminky“.....	51
Graf č. 17 : Průměrná aktivní slovní zásoba.....	53
Grad č. 18 : Ukončení znakování „Znakování s miminky“.....	54
Graf č. 19 : Ukončení znakování „BabySigns“.....	54
Graf č. 20 : Způsob ukončení znakování.....	54
Graf č. 21 : Vliv na rozvoj „Znakování s miminky“.....	55
Graf č. 22 : Vliv na rozvoj „BabySigns“.....	55
Graf č. 23 : Zvládnutí kritické situace “Znakování s miminky”.....	56
Graf č. 24 : Zvládnutí kritické situace „BabySigns“.....	56
Graf č. 25 : Projev dítěte „Znakování s miminky“.....	57
Graf č. 26 : Projev dítěte „BabySigns“.....	57
Graf č. 27 : Rozdíl v komunikaci „BabySigns“.....	59
Graf č. 28 : Rozdíl v komunikaci „Znakování s miminky“.....	59

6 Seznam příloh

Příloha č. 1 : Dotazník

Dobrý den,

ráda bych Vás touto formou požádala o vyplnění dotazníku, zaměřeného na rozvoj komunikačních schopností u dětí. Ve výzkumné části mé bakalářské práce, ke které se tento dotazník vztahuje, se zaměřuji na “Znakování s miminky” a na program “Babysigns”.

Dotazník je členěný do dvou oddílů. První část je zaměřená na rodinu a Váš vztah k dítěti a druhá část se zabývá programy o znakování a jejich využití. Při vyplňování dotazníku zakroužkujte vždy jednu odpověď, pokud není uvedeno jinak. Dotazník je anonymní a získaná data budou využita pouze pro účel mé práce.

Předem děkuji za spolupráci a Váš čas,

Alžběta Poskočilová
(PedfUK, speciální pedagogika)

1) Kdo s dítětem znakuje?

- matka
- otec
- jiný:

2) Jaký je věk dítěte/děti?

- _____
- _____
- _____

3) Odkud jste se o znakování dozvěděli?

- internet
- literatura/časopis
- přátelé
- jiné zdroje:
(prosím, uveďte jaké)

4) Kterou metodu znakování využíváte?

- “Babysigns”
- “Znakování s miminky”

Pokud znáte obě metody, prosím, uveďte stručně rozdíl mezi metodami:

5) Jakou formou jste se učili znakování?

- navštěvování lekcí
- instruktážní videa
- literatura

- intuitivně
- jiné:

6) Z jakého důvodu jste začali se znakováním?

- základní dorozumění s dítětem (jídlo, spánek, hygiena,..)
- zájem dítěte (co má rádo, co se mu líbí, co vidělo,..)
- jiné:

uved'te prosím věk dítěte při zahájení znakování

7) Jak Vaše dítě reagovalo na znakování?

- pozitivně (se zájmem)
- negativně (neprojevílo zájem)
- jinak:

8) Po jaké době od začátku znakování, začalo Vaše dítě aktivně používat znak?

- po týdnu
- po 14 dnech
- po měsíci
- jiná doba:

9) Jaké byly první znaky, které se Vaše dítě naučilo?

- 1.
- 2.
- 3.

10) Uved'te přibližný počet znaků , které Vaše dítě umělo v daném období?

8-12 měsíců	1 rok	1,5 roku	2 roky

11) Kdy Vaše dítě řeklo první slovo?

- 10-13 měsíců
- 13-15 měsíců
- 16-18 měsíců
- 18-24 měsíců
- jiný věk:

12) Kdy začalo dítě preferovat mluvu před znakem?

13) Ve kterém měsíci propojilo dítě znak se slovem?

- 13-15 měsíců
- 16-18 měsíců
- jiný věk:
- nepropojilo

14) Jaká byla/je aktivní slovní zásoba dítěte?
(přibližný počet slov prosím zakroužkujte)

1 rok	1,5 roku	2 roky	2,5 roku	3 roky	3,5 roku	4 roky
0	méně	méně	méně	méně	méně	méně
3	3-20	50	200	500	800	800-1500
vícě	více	více	více	více	více	více

15) Kdy Vaše dítě upustilo od znakování a jakým způsobem přestalo?
(plynule přestalo, stále znakuje, kombinace znak + slovo, jiné)

- 13-15 měsíců
- 16-18 měsíců
- 19-24 měsíců
- jiný věk:
- _____

16) Myslíte si, že znakování má vliv na rozvoj komunikačních schopností dítěte?

- ano
- ne
- nevím

17) Myslíte si, že Vaše dítě lépe zvládá kritické, emočně vypjaté situace?

(např.: Dítě po Vás žádá sušenku. Chcete mu vyhovět a dáte mu jednu, která Vám padne do ruky a myslíte si, že to je ona. Dítě však mělo na mysli piškot, ale nedokáže ho popsat a nemůže na něj ani ukázat. Přírozenou reakcí dítěte bude, že Vaši sušenku odstrčí a začne se vztekat. "Znakující" dítě rozliší pomocí znaku sušenku od piškotu a na vztek a pláč nedojde, protože se s dítětem domluvíte.)

- ano
- ne
- nevím

18) Myslíte si, že díky znakování Vaše dítě méně pláče a méně dává najevo nelibost křikem/pláčem?

- ano
- ne
- nevím

19) Vidíte rozdíly v komunikaci znakujícího dítěte a dítěte, které nevyužívalo znakování?

- ano
- jaké:
- ne
- nevím

Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta

M. Rettigové 4, 116 39 Praha 1

Evidenční list žadatelů o nahlédnutí do listinné podoby práce

Jsem si vědom/a, že závěrečná práce je autorským dílem a že informace získané nahlédnutím do zveřejněné závěrečné práce nemohou být použity k výdělečným účelům, ani nemohou být vydávány za studijní, vědeckou nebo jinou tvůrčí činnost jiné osoby než autora.

Byl/a jsem seznámen/a se skutečností, že si mohu pořizovat výpisy, opisy nebo rozmnoženiny závěrečné práce, jsem však povinen/povinna s nimi nakládat jako s autorským dílem a zachovávat pravidla uvedená v předchozím odstavci tohoto prohlášení.

Poř. č.	Datum	Jméno a příjmení	Adresa trvalého bydliště	Podpis
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				